

1980/81:146

Onsdagen den 20 maj

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

1 § Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m. (forts.)

Fortsattes överläggningen om konstitutionsutskottets betänkande 1980/81:25.

Anf. 119 STURE THUN (s):

Herr talman! Före middagspausen sade Daniel Tarschys ungefär att han inte kunde förstå att socialdemokraterna ömmade för Sandvik AB. Det är inte fråga om att vi ömmar för Sandvik AB. Vad vi vänder oss mot är den långa tiden för handläggning av detta ärende som regeringen har tagit på sig.

Daniel Tarschys sade att man inte var klar därför att den sista skrivelsen kom in till regeringen den 27 november. Jag förstår mycket väl att Sandvik AB skriver och stöter på. Har man skickat en ansökan i slutet av 1979 och inte hört något i november 1980 är det väl helt naturligt att man vill stöta på för att få svar på sin ansökan.

Det är inte så, Daniel Tarschys, att vi socialdemokrater har krävt att regeringen skall säga ja till den här investeringen i Sydafrika. Vi har klart och tydligt deklarerat vad vi har för inställning till investeringar i Sydafrika.

Anf. 120 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Den socialdemokratiska inställningen är då att Sandvik borde ha fått sitt nej tidigare, om jag förstått saken rätt. Jag har inte tagit del av skrivelsen av den 27 november, men det framgår av den redovisning som har givits att handlingarna i ärendet kompletterades. I regeringskansliet tillämpas förvaltningslagen, som innebär att när material i ett ärende kommer in ges berörda parter tillfälle att yttra sig över det. Det skedde under detta ärendes handläggning en komplettering av materialet. Att det sedan på sluttampen gick två månader mellan det att det sista materialet kom in och

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

det att beslut fattades är inte särskilt ovanligt. Det var mot den bakgrunden som jag var förvånad över att socialdemokraterna hade valt just detta ärende för att klaga över lång handläggningstid. Det är nog i många fall berättigat att klaga över att handläggningen är för segdragen i regeringskansliet. Det är ett förhållande som har kunnat noteras under många regeringar. Men som exempel på ett sådant förhållande är detta ärende inte särskilt väl valt.

Anf. 121 STURE THUN (s):

Herr talman! Om vi tittar på vad som hänt litet tidigare, finner vi att man hade en gemensam beredning i regeringen den 17 maj 1980. Sedan hade man att göra ända till den 27 november 1980 med att komplettera ärendet, enligt vad Daniel Tarschys nu framhåller. Vi tycker definitivt att det är en lång handläggningstid.

Anf. 122 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Dispens enligt den s. k. Sydafrikalagen anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Handläggningen av vissa varvsfrågor.

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

Anf. 123 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Konstitutionsutskottet har ingående granskat regeringens handläggning av vissa varvsfrågor. Regeringens åtgärder, i många fall brist på åtgärder, beträffande Kalmar Varv och Öresundsvarvet i Landskrona har penetrerats i utskottet. Socialdemokraterna i utskottet har vid granskningen funnit handläggningen så graverande, att direkta anmärkningar har riktats mot regeringen. När det gäller Öresundsvarvet har regeringen underlåtit att följa riksdagens beslut. I fråga om Kalmar Varv har regeringen genom sitt agerande visat prov på upprörande inkompetens.

Det är hårda anklagelser som vi socialdemokrater riktar mot regeringen och dess industriminister. Vi är medvetna därom. Men trots att våra anmärkningar är väl grundade, så har den borgerliga utskottsmajoriteten inte funnit minsta skäl för kritik mot regeringen. Tvärt emot all rim och reson anser de borgerliga ledamöterna i konstitutionsutskottet i stället att deras partikamrater i regeringen handlat riktigt – kanske just därför att de är partikamrater. Inte med en enda liten rad har de vågat antyda att det är fel av regeringen att bryta mot riksdagens beslut eller att handläggningen av varvsfrågorna har varit dålig. Detta, herr talman, är ren och skär ynkedom och ingenting annat.

Den 10 januari 1980 fastställde Svenska Varvs styrelse en strukturplan för koncernens verksamhet för perioden 1980–1985. Denna plan innebar för Öresundsvarvets vidkommande en nedläggning. Verksamheten vid varvet skulle vara avslutad senast 1983.

Regeringen anslöt sig till uppfattningen om Öresundsvarvets avveckling. Man intog dock en annan ståndpunkt än Svenska Varv i ett väsentligt avseende. Det gällde avvecklingstakten. Industriminister Åsling framhöll i sin varvsproposition att avvecklingstakten skulle bestämmas med hänsyn till

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

möjligheterna för de anställda att få nya arbeten.

Näringsutskottets majoritet, dvs. dess borgerliga ledamöter, ansåg det emellertid nödvändigt att fastställa en bestämd tidpunkt för när strukturomvandlingen skulle vara klar. I utskottets majoritetsskrivning fastställdes denna tidpunkt till utgången av 1985. Näringsutskottets borgerliga majoritet gick således emot såväl Svenska Varv som regeringens proposition på denna punkt. Motivet härför sades vara att berörda parter behövde klara besked för att kunna planera och vidta nödvändiga åtgärder.

Socialdemokraterna i näringsutskottet reserverade sig mot en nedläggning av Öresundsvarvet och uttalade sig för fortsatt verksamhet, men på en lägre kapacitetsnivå.

Riksdagen biföll den 5 juni 1980 den socialdemokratiska reservationen.

Tryckfärgen i protokollet över riksdagens ställningstagande hade knappast torkat förrän ledningen för Svenska Varv frankt förklarade att man inte tänkte finna sig i beslutet. Att koncernledningen menade allvar därmed kom klart till uttryck hösten 1980. Då beslutade Svenska Varv, helt i strid med riksdagens beslut, att Öresundsvarvet skulle läggas ned senast vid utgången av 1983.

Vi vet nu att Svenska Varv kommer att få sin vilja igenom – detta trots att alla i riksdagen den 5 juni 1980 önskade en annan utveckling än Svenska Varv beträffande omstruktureringstakten.

Det anmärkningsvärda är att regeringen och dess industriminister inte gjort någon som helst ansträngning för att hävda riksdagens beslut, trots att detta är industriministerns skyldighet. Tvärtom har industriministern genom sina negativa uttalanden bidragit till att urholka Öresundsvarvet. Industriministerns agerande efter riksdagsbeslutet den 5 juni ökade varvets svårigheter. Han har del i det försämrade ekonomiska utfallet som ledde till varvets fall. Regeringen har således genom sin industriminister medverkat till en utveckling vid Öresundsvarvet som går stick i stäv mot riksdagens beslut.

Jag skall ställa en enda fråga till Bertil Fiskesjö av mera principiell innebörd: Delar Bertil Fiskesjö min uppfattning att det är regeringens och statsrådets skyldighet att följa riksdagens beslut, även om riksdagsbesluten går regeringen emot?

I samband med att riksdagen den 5 juni 1980 biföll den socialdemokratiska reservationen om att Landskronavarvet skulle leva vidare beslutades också att 100 milj. kr. skulle ställas till förfogande för Öresundsvarvet i syfte att utveckla alternativ produktion och underlätta omstruktureringen av varvet mot en lägre kapacitetsnivå.

Dessa pengar betalades emellertid aldrig ut. Under hela hösten i föl efterlystes dessa pengar utan resultat hos industriministern av socialdemokratiska ledamöter i denna kammare. Nu först, när vi vet att Öresundsvarvet skall läggas ned, har pengarna dykt upp. I ett regleringsbrev daterat den 19 mars 1981 finner vi nu att de skall ingå som kapital i Landskrona Finans AB.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

Pengarna har dock inte kommit Landskrona Finans till del. Varför så inte skett framgår av regleringsbrevet. Utskottsmajoritetens uppgift på s. 64 i betänkandet om att Landskrona Finans redan erhållit 50 milj. kr. är felaktig. Men även om uppgiften varit korrekt, så kvarstår faktum att den "långbänk" som föregått de 100 miljonerna strider mot riksdagens intentioner. De skulle ha satts in i Landskrona för länge sedan. Handläggningen visar att regeringen och industriministern aldrig avsett att följa riksdagens beslut i detta avseende. Öresundsvarvet har genom regeringens handläggning inte fått chansen att leva vidare som förutsattes i riksdagsbeslutet.

Den allvarligaste bristen i agerandet kring Öresundsvarvsfrågan är måhända att regeringen inte återkommit till riksdagen i frågan så snart varvsledningens planer på att lägga ned varvet blev kända.

Regeringens handläggning av frågan om Kalmar Varv är närmast upprörande. Att först säga ja till en uppgörelse mellan staten och ägarna till varvet och sedan säga nej är anmärkningsvärt.

Kalmar Varv kan stå som monument över en inkompetent regering. Många människor och enskilda företag har lidit skada på grund av regeringens inre kiv och split. Det som hänt Kalmar Varv skulle inte ha hänt om Sverige hade haft en regering med kurage att stå för givna löften.

I slutet av augusti stod det klart att Kalmar Varv hade akuta betalningsproblem. Konkursen stod helt enkelt för dörren. Det framgick snart att en rekonstruktion av varvet var nödvändig och att ett undvikande av konkurs var ett billigare alternativ för staten.

Riksgäldskontoret samt representanter för Fartygskreditnämnden och industridepartementet utarbetade en räddningsplan för Kalmar Varv. Förslaget gick i stort sett ut på att staten skulle satsa 30 milj. kr. och de privata intressenterna lika mycket. I mitten av september meddelade industriminister Åsling att regeringen delade riksgäldskontorets uppfattning att det bud som lagts fram skulle få gälla. Annars skulle det bli konkurs.

Dagen efter industriministerns uttalande ställde de tre privata intressenterna upp och godtog statens bud. Ägaren till varvet och två beställare var beredda att ta sin del av ansvaret, dvs. 30 miljoner. Därmed kunde Kalmar Varv häva sin betalningsinställelse. Alla var nöjda och bibringades uppfattningen att Kalmar Varv räddats från konkurs.

Den 23 oktober beslutade regeringen – och det blev en chock för många – att springa ifrån alltsammans. Regeringen förklarade sig då inte kunna godkänna överenskommelsen. Som skäl angavs att riskerna för staten var för stora.

På en månad hade regeringen intagit två oförenliga ståndpunkter. Vad hade hänt? Jo, två departement hade helt enkelt kommit i luven på varandra. Man avslöjar inga statshemligheter om man påstår att det gnisslat ganska ordentligt i samarbetet mellan statsråden och inom regeringen.

Det som inträffat var att varvet inom ramen för överenskommelsen med staten gick in och ansökte om kapitaltillskott för fortsatt produktion. Fartygskreditnämnden hänsköt ärendet till regeringen, vilket inte alltid är så vanligt. Man kan anta att vissa ledamöter i nämnden kände till dragkampen

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

inom regeringen och därför inte ville bränna fingrarna genom att själva fatta ett beslut, vilket varit mera normalt.

Frågan om krediter till Kalmar Varv hamnade i kommunikationsdepartementet, och där blev det avslag. Kalmar Varv blev offer för en prestigestrid mellan två departement och deras ministrar. Varvet försattes därmed omedelbart i en konkurssituation.

Följderna av regeringens agerande har blivit förödande. Varvet försattes i konkurs. Regeringens behandling av frågan har vållat stort mänskligt lidande. Genom industriministerns uttalande om att regeringen avsåg att stödja Kalmar Varv förespeglades bl. a. varvets underleverantörer att konkurshotet var undanröjt.

Mellan den 17 september och den 23 oktober levererade underleverantörerna material och utförde tjänster till Kalmar Varv för omkring 20 milj. kr. Många av dessa leverantörer riskerar nu genom regeringens handläggning stora förluster. Flera av dem kanske också knäcks på kuppen.

Genom att försätta Kalmar Varv i en konkurssituation har också stor samhällsskada uppstått. Regeringens klumpiga hantering av Kalmar Varv blir kostsam för stat och kommun.

Anf. 124 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Överväganden i dechargefrågor kan ibland vara svåra. I enstaka fall är dock situationen klar.

Frågan om Öresundsvarvet och dess handläggning i regeringen är en sådan fråga.

Riksdagen fattade ett beslut efter sin debatt om varven på försommaren 1980. Detta beslut har inte följts av industriministern. Tvärtom har beslutet förhalats och motarbetats. Ledningen för Svenska Varv har aldrig funnit sig i riksdagsbeslutet om Landskrona. Och industriminister Åsling har i det stycket understött Svenska Varvs ledning.

Efter riksdagsbeslutet hade det varit industriministerns skyldighet att arbeta utifrån de nya förutsättningar som beslutet innebar. Han skulle också ha uppmanat eller på annat sätt verkat för att ledningen för Svenska Varv arbetade åt samma håll.

Så har inte skett. Till vad Kurt Ove Johansson anfört kan jag nöja mig med att ge en konkret illustration.

Det är känt att den av koncernledningen tillsatta ledningen för Öresundsvarvet var erbjuden en helt tillverkningsfärdig produkt, för vilken järnvägsväsendet i hela Europa visat stort intresse. Det var en enkel, slagkraftig produkt som för tillverkning krävde mycket små investeringar.

Koncernledningen krävde att Öresundsvarvet skulle offerera produkten till en kostnad som anslöt sig till genomsnittet i koncernen, trots att den verkliga kostnaden var väsentligt lägre. Följden blev att statens järnvägar inte bedömde erbjudandet som seriöst.

Produkten har numera övertagits av en stor utländsk firma – också den ett statligt företag. Redan innan produktionen startat finns order på 57 milj. kr.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

Så kan man, herr talman, alltså kringgå ett riksdagsbeslut, vars uttryckliga innebörd var att Öresundsvarvet skulle få en ny chans. Vad det än är så är det inte rätt handlat av en minister att låta sådant ske. En anmärkning mot regeringen är oundviklig.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 8.

Anf. 125 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! I reservation nr 8 uttrycker socialdemokraterna, som vi hört, missnöje med regeringens handläggning av två varvsärenden, rörande dels Öresundsvarvet, dels Kalmar Varv. Jörn Svensson har också instämt i denna kritik. Båda frågorna har vid upprepade tillfällen diskuterats i riksdagen, varför jag inte skall gå in på någon faktaredovisning av ärendenas gång. Kurt Ove Johansson redogjorde för en hel del, och redovisningen finns f. ö. i utskottets betänkande.

I vad gäller Öresundsvarvet är socialdemokraterna missnöjda med skilda ting. De är missnöjda med att industriministern har gjort kritiska uttalanden om det riksdagsbeslut som genom samverkan mellan socialdemokrater, vpk-are och ett par folkpartister gick honom emot den 5 juni 1980. Jag tycker att detta är en rätt märklig kritik. Det är väl rätt självklart att han inte var belåten med att det förslag som han lagt fram i propositionen och argumenterat för i kammaren inte godtogs av riksdagen i de delar som här är aktuella. Det är ett orimligt krav att han skulle ha gått ut och sagt att han var stormförtjust över detta beslut. Jag har inte heller kunnat finna några konstitutionella hinder mot att en minister går ut och säger att det förslag som han arbetat fram är det bästa. Inte heller kan det vara något fel att han omtalat vad han i övrigt vet i en sakfråga, allteftersom upplysningarna kommer. Snarare skulle man väl ha kunnat anklaga honom, om han hade hållit tyst eller kommit med felaktiga uppgifter. Det visade sig också ganska snart att han hade över hövan rätt, dess värre kan man väl säga. Riksdagsbeslutet höll inte. Miljonerna rullade i snabb takt, i hundratal. Det var således riksdagsbeslutet som var dåligt underbyggt. Det ansvariga statsrådet redovisade korrekt hur det förhöll sig i sak. Må vara att många har blivit fartblinda av miljardrullningen inom varvsindustrin, men här var det ju klart vart det barkade hän.

De pengar som riksdagen beslutade skulle gå till varvet har också utanordnats. Det gäller dock – och här har vi den andra biten av den socialdemokratiska anmärkningen – inte ännu de 100 milj. kr. som Kurt Ove Johansson talade om i sitt anförande. Men här har det nu fattats regeringsbeslut om hur pengarna skall användas. Med de här 100 miljonerna förhåller det sig ju så, att de skulle användas till projekt för utveckling av nya produkter. Detta förutsatte givetvis att det fanns utarbetade utvecklingsprojekt att satsa på. Enligt Svenska Varv fanns det inte några sådana i Öresundsvarvets regi, och att utanordna pengarna i luften utan att några konkreta projekt presenterats kunde inte vara meningsfullt och ansvarsfullt.

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.**Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

Det nämns heller inte, i alla fall såvitt jag kunnat finna vid genomgången av ärendet, någonting i riksdagsbeslutet om att de här medlen skulle så att säga utanordnas omedelbart. Efter ett intensivt förarbete, inte minst från industriministerns sida, har Landskrona Finans AB kommit till stånd, och nu får man alltså de 100 miljonerna. Prognosen bland de involverade för att det skall bli något av pengarna tycks vara god. Man får hoppas att denna satsning lyckas, eftersom Landskrona så väl behöver ersättningstillverkning i stället för den kontinuerligt förlustbringande verksamheten inom båtbyggeriet.

Vidare anmärker socialdemokraterna i sin reservation på att industriministern inte tillräckligt snabbt återkommit i ärendet med en proposition till riksdagen. Förhistorien är ju här att Svenska Varv AB, som hade ansvaret för verkställigheten av riksdagsbeslutet, kom fram till att det inte gick att genomföra inom de ekonomiska ramar som riksdagen beslutat. Öresundsvarvet gick raskt mot en likvidation. Svenska Varvs och Öresundsvarvets ledningar tog därför i oktober 1980 upp MBL-förhandlingar om en nedläggning.

På grundval av de beslut som Svenska Varv kom fram till avlämnade man sedan en skrivelse till regeringen. Den proposition om varvsärenden, proposition nr 131, som nu är föremål för behandling i näringsutskottet är dagtecknad den 26 februari. Jag vet inte vilken ståndpunkt näringsutskottet kommer att inta. Man har ju tagit god tid på sig för att behandla ärendet. Jag har därför svårt att förstå att man kan anmärka på att propositionskrivarna tog lång tid på sig. Man var ju tvungen att se till att underlag fanns för en sådan proposition. Det är också att märka – som jag inledningsvis sade – att frågan har diskuterats flera gånger i kammaren, bl. a. den 6 november 1980 när man kände till MBL-förhandlingarna. Då redovisade Nils Åsling utförligt vad som hade hänt i frågan. Något krav på att man skulle utarbeta en "snabbproposition" framställdes inte, såvitt jag kunnat finna, från de socialdemokratiska talarna. Kanske tyckte man att det i själva verket var bäst som skedde.

Jag skulle här vilja tillägga att vi vid granskningen av olika ärenden har funnit att det föreligger en komplikation vad gäller regeringens möjligheter att agera gentemot aktiebolag, även statliga sådana. Det är ett förhållande som man kanske får fundera på. Det är väl alldeles uppenbart att vi från konstitutionsutskottets sida, om industriministern i ett visst skede hade blandat sig i koncernledningens åtgärder, hade kunnat rikta anmärkningar mot honom för ministerstyre. En besvärlig komplikation finns alltså inbyggd i systemet, vilken naturligtvis i vissa lägen binder upp regeringen och dess enskilda ledamöter.

Vad gäller Kalmar Varv, som socialdemokraterna också behandlar i reservation 8, skall jag fatta mig kort. De interpellationsdebatter som fördes i kammaren den 6 november 1980 med anledning av regeringens beslut i varvsfrågan visar att det kan råda delade meningar om huruvida beslutet var klokt eller ej. Men om man skulle ta ställning till denna fråga, skulle det krävas en ingående analys av alla de ekonomiska realiteter som låg till grund för beslutet. Någon sådan analys har konstitutionsutskottet av lättförklarliga

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

skäl inte gjort. Det är inte heller vår uppgift att göra industripolitiska bedömningar i vårt granskningsarbete. I själva sakfrågan anser jag mig således inte ha tillräckligt underlag för att kunna uttrycka en välgrundad mening.

De skäl som låg till grund för regeringens beslut har redovisats i olika interpellationsdebatter och, om än kortfattat, i utskottets skrivning i ärendet. Där nämns också den reservation som industriministern berörde i det uttalande som Kurt Ove Johansson har anmärkt på. Ingen har dock, såvitt jag kan förstå, hävdats att regeringen – och det är ju i detta sammanhang det intressanta – inte skulle ha rätt att ta det beslut som man tog. Något fel ur konstitutionell synpunkt har således inte begåtts. Sedan må man tycka vad man vill om det faktiska innehållet i beslutet som sådant.

Anf. 126 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Tre punkter med avseende på vad Bertil Fiskesjö anförde till regeringens försvar:

1. Det är ingen som förmenar industriministern hans rätt att ha kvar sin åsikt även efter det att ett riksdagsbeslut har gått honom emot. Det är inte det saken gäller. Det är ingen som begär att industriministern skulle uppfylla konstitutionella regler på det sättet att han gick ut och offentligen jublade över den nya majoriteten och dess uppfattning. Han kunde naturligtvis mycket väl ha behållit sin uppfattning och kanske t. o. m. givit uttryck för den men i så fall åtminstone sagt ifrån att majoritetsbeslutet skall gälla och skall genomföras. Vad saken gäller är att industriministern så att säga har fortsatt sin polemik och inte böjt sig för en majoritet. Det borde han ha gjort, även om han råkade tycka att han och minoriteten hade rätt.

2. Bertil Fiskesjös förklaring är också en illustration till hur man har förfarit när det gällt att motarbeta Landskronavarvets försök att överleva. Här sägs t. ex. nu att dröjsmålet med utbetalningen av de pengar som beviljats av riksdagen hade att göra med att det inte fanns några konkreta projekt, detta samtidigt som den med koncernledningens välsignelse tillsatta nya ledningen för Landskronavarvet var i full färd med att – det kan man lugnt säga – sabotera konkreta projekt som fanns. Man hänger alltså upp den fördröjda utbetalningen av medel på att det inte fanns några projekt, och samtidigt motarbetar man att projekt tas upp seriöst. På det sättet får man ett motiv för att säga att man inte kan använda pengarna. Det är, vad jag menar, en raffinerad form för sabotage. Vad som bl. a. förtjänar en förebråelse är att industriministern och regeringen inte påtalade att detta handlande inte stod i överensstämmelse med den varvspolitik som Svenska Varvs-koncernen är underkastad.

3. Också vi kan naturligtvis erkänna att det kan vara svårt att tvinga ett statligt företag att agera på ett visst sätt efter ett riksdagsbeslut. I Telub-affären förelåg en sådan påtaglig svårighet. Men fallen är inte riktigt jämförbara, vågar jag påstå. I varvsärendet handlar det om något annat än i Telub-affären – det handlar om att riksdagen beslutat bevilja speciella pengar, som skulle användas för bestämda ändamål, och att detta var ett led i

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

en varvspolitik som bl. a. bars upp av att staten tillsköt en bestämd mängd pengar för att varvpolitiken skulle kunna fullföljas. I det avseendet intar alltså huvudmannen, staten, en aktivare hållning till det statliga företaget. Nog måste väl i ett sådant fall, Bertil Fiskesjö, kravet på regeringen vara att den får varvkoncernen att handla i överensstämmelse med riksdagens beslut i den delen. Att man sedan inte kan göra anspråk på att regeringen skulle lägga sig i detaljadministrationen i företaget i största allmänhet kan jag hålla med om. Men när det gäller pengar som riksdagen har öronmärkt för ett visst ändamål eller som har samband med genomförandet av ett bestämt moment i varvpolitiken, måste väl ändå regeringens möjligheter att få dessa riksdagens intentioner förverkligade vara annorlunda än när det gäller Telub-affären, där det var fråga om att eventuellt förhindra att ett avtal ingicks. Där var ju situationen en annan.

Anf. 127 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag ställde en direkt fråga till Bertil Fiskesjö om han delade min uppfattning att riksdagsbeslut skall följas av regeringen och statsråden. Jag tror nog att Bertil Fiskesjö innerst inne delar denna min uppfattning. Men det är naturligtvis litet besvärande för honom att ställa sig bakom en sådan uppfattning och sedan gå ut och försöka försvara de åtgärder som vidtagits eller den brist på åtgärder som regeringens handläggning av varvsfrågorna uppvisar. Det står ju klart för varenda en som noggrant sätter sig in i den här frågan att regeringen inte har följt riksdagens beslut när det gäller Öresundsvarvet. Och det är helt uppenbart att det som hänt beträffande Kalmar Varv strider mot all rim och reson.

Industriministern gick alltså ut och ställde hela regeringen bakom ett förhandlingsbud, som hade jobbats fram. Det är klart att alla berörda parter måste ha fått intrycket att problematiken var löst – när hela regeringen ställde sig bakom en av industriministerns eget departement framarbetad lösning på varvssituationen i Kalmar.

Det var detta som föranledde leverantörer och andra att fortsätta att leverera både tjänster och material. Det har i sin tur inneburit, eftersom regeringen sprang ifrån överenskommelsen, att de har fått mycket stora ekonomiska problem. Vi vet att det finns ett företag som levererat plåt till Kalmar Varv, som sitter och förbereder en stämning mot staten, eftersom företaget anser sig grundligt lurat. Det kommer naturligtvis att bli en intressant rättegång ur många synpunkter. Skulle företaget vinna en sådan process kan vi vara säkra på att många andra företag, som också har levererat material och tjänster, kommer att göra anspråk på ersättning för de förluster som industriministern och regeringen förorsakat dem genom ett klumpigt handlande i Kalmar Varvs-frågan.

Skälet till att jag ställde frågan till Bertil Fiskesjö, om han delade min uppfattning att regeringen och statsråden skall följa riksdagens beslut, hängde samman med att industriministern tisdagen den 25 november 1980 i den här kammaren besvarade en fråga, som gällde en sysselsättningsgaranti för de anställda vid Öresundsvarvet. I debatten sade industriministern ordagrant:

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

”Ansvaret för att situationen nu är som den är ligger helt och hållet hos riksdagsmajoriteten.” – Och riksdagsmajoriteten i det här fallet var socialdemokraterna och två folkpartister, som stödde vår reservation. – Industriministern fortsatte: ”Det tycker jag att också Sven Munke skall notera. Varken han eller jag har ansvaret för att riksdagsmajoriteten avslög den generösa offert som vi ansåg det möjligt att ge i våras beträffande Öresundsvarvets framtid.”

Den generösa offerten var nedläggning av varvet. Citatet visar också att industriministern inte ansåg sig ha något ansvar för ett beslut som gått honom emot. Det är häpnadsväckande, men det förklarar samtidigt varför industriministern inte har lagt två strån i kors för att genomföra riksdagsbeslutet om Öresundsvarvet.

Bertil Fiskesjö sade i sitt inlägg att miljonerna har rullat och att industriministern har fått rätt i Öresundsvarvsfrågan. Bertil Fiskesjö borde ställa sig frågan: Vad var skälet till att Öresundsvarvet drabbades av dessa förluster? Skälet var helt enkelt att industriministern genom sina negativa uttalanden, trots att riksdagen fattat beslut om att Öresundsvarvet skulle vara kvar, bidrog till att varvet råkade ut för ineffektivitet.

Om riksdagen tar ett beslut om att varvet skall vara kvar och Svenska Varv några veckor därefter springer ut och säger att varvet trots riksdagens beslut skall läggas ned och industriministern åker land och rike runt och säger att han i stort sett tycker som Svenska Varv – vad inträffar då? Jo, då söker sig naturligtvis den duktiga, välutbildade arbetskraften, som har lätt att få andra jobb, till dessa sysselsättningstillfällen. Vidare kommer inte heller presumtiva kunder att lägga sina beställningar på ett varv som enligt vad varvsledningen och industriministern säger skall läggas ned.

De förluster som gjorts i Landskrona är alltså frampratade av industriministern, och det är viktigt att komma ihåg, Bertil Fiskesjö.

Anf. 128 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jörn Svensson tog upp tre olika aspekter på den fråga vi diskuterar.

Det är ingen som förmänar industriministern rätten att ha åsikter, sade Jörn Svensson, och det är ju generöst. Man måste väl också kunna tillägga att en ansvarig minister har rätt att redogöra för de fakta som han har fått redovisade för sig, och även uttala åsikter om dessa fakta. Om vi inte accepterar det, får vi en väldig restriktivitet när det gäller politikerns deltagande i den fortlöpande debatten i samhällsfrågor över huvud taget.

Jörn Svensson menade vidare att koncernledningen i Landskrona saboterat möjligheterna att få fram projekt som de hundra miljonerna kunde användas till. Det vet jag ingenting om. Men alldeles bortsett från vad som var orsaken, fanns det inte projekt att satsa pengarna på, och att då bara låta dem så att säga gå in i den allmänna rörelsen skulle väl närmast ha varit att frångå det beslut som riksdagen hade fattat.

Sedan sade Jörn Svensson att det finns vissa svårigheter för regeringen att gripa in i aktiebolagens verksamhet. Det är riktigt. Men han menade att det

förelåg en klar skillnad mellan Svenska Varv och Tclub. Jag är inte så säker på det. Riksdagen hade även genom den reservation som antogs anvisat en viss medelsram som Svenska Varv hade att hålla sig inom. Riksdagen hade också sagt ifrån att om man inte klarade av detta fick man anpassa verksamheten herefter och lägga den på en annan nivå. Skulle då, menar Jörn Svensson, industriministern ha gått in till Svenska Varvs styrelse och sagt: Nu är ni så goda och uppehåller verksamheten under vilka omständigheter som helst! I varje fall får ni inte förbereda några andra åtgärder! Det är möjligt att Jörn Svensson menar att industriministern kunde ha betett sig på det sättet. Jag tycker det inte.

Kurt Ove Johansson ställde en rak fråga till mig i sitt första anförande och upprepade den i sitt andra. Han frågade om jag menade att statsråden skall följa riksdagsbesluten. Hans vänliga presumtion var att han trodde att jag innerst inne menade att de bör göra det. Jag försäkrar att så är det, och jag tycker det inte bara innerst inne utan även ytterst ute.

Sedan uppehöll sig Kurt Ove Johansson vid en del uttalanden av Nils Åsling i en riksdagsdebatt. Jag skall inte upprepa industriministerns argument i den debatten, men det visade sig ju ganska snart att de medel som riksdagen genom beslutet i juni hade ställt till förfogande för Öresundsvarvet snabbt var förbrukade. I något sammanhang har jag sett påståendet att dessa medel var förbrukade praktiskt taget i det ögonblick då riksdagen fattade sitt beslut. Det innebar alltså att den plan på vilken majoriteten i riksdagen grundade sitt beslut inte var hållbar. En del av de beställningar som varvet hade åtagit sig höll inte kostnadsmässigt till mer än 50 %.

Jag tycker alltså inte att jag kan finna exempel på att regeringen har frångått det beslut som riksdagen fattade. En annan sak är naturligtvis att man inte rimligen kan begära att industriministern, när han kommer tillbaka till riksdagen med en proposition, skall upprepa det förslag som riksdagsmajoriteten tidigare tog och som visade sig vara misslyckat. Industriministern ställer frågan under riksdagens prövning igen genom proposition 131 som nu behandlas i näringsutskottet.

Kalmar Varv är ju ett enskilt företag. Kurt Ove Johansson upprepar här sina anklagelser mot industriministern för vad denne har sagt i ett uttalande om det första förslaget till lösning. Industriministern har själv vid upprepade tillfällen i de debatter som har ägt rum om denna fråga i riksdagen påmint om att han i detta sitt uttalande hade en klar reservation, nämligen att ägaren och de olika beställarna måste ta sin del av ansvaret, annars fick det bli konkurs. Han tillägger i sin kommentar till uttalandet att det inte precis var något fribrev – för att använda ett populärt ord – att bara gå vidare och betrakta uppgörelsen som klar. I detta att beställarna och ägaren måste ta sitt ansvar ligger självfallet också en markering av att kreditprövningen och den fortsatta behandlingen av ärendet inte kunde föregripas.

Anf. 129 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Låt mig notera att med den linje som Bertil Fiskesjö gör sig till tolk för kommer man till den slutsatsen att i sådana här ärenden skulle ett

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

riksdagsbeslut över huvud taget inte ha någon verkan – det skulle alltid vara ett slag i luften. När riksdagsmajoriteten beviljar pengar på vissa villkor spelar det ingen roll vilka villkor vi ställer. Det statliga företaget kan ändå göra som det vill. Det är väl ändå en konstitutionellt ohållbar linje?

Anf. 130 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Jörn Svensson har ju rätt när han säger att det resonemang som Bertil Fiskesjö här för är ohållbart, och jag tycker att det blir mera ohållbart ju längre den här debatten pågår.

Bertil Fiskesjö kom in litet grand nu på slutet också på Kalmar Varv. Jag skulle vilja anknyta till det resonemanget, för en av de fundamentala sakerna när det gäller Kalmar Varv är huruvida partsredarna och ägaren till varvet uppfyllde de villkor som ställdes på dem i det statliga budet.

Det är ett mycket intressant diskussionsämne, för när industriministern utfört sina halsbrytande piruetter, om jag får uttrycka det på det sättet, om Kalmar Varv har han hävdad att uppgörelsen sprack just på grund av att de privata intressenterna inte kunde leva upp till överenskommelsen. Ägaren till Kalmar Varv skulle inte enligt Åsling kunna ställa upp tillräcklig säkerhet.

Jag skulle även på den här punkten vilja ställa ett par raka frågor till Bertil Fiskesjö för att få reda på hans uppfattning: Var det inte så, Bertil Fiskesjö, att herr Åsling hade fel när han sade att ägaren inte kunde ställa upp tillräcklig säkerhet? Var inte det fartyg som sattes i pant för ett likviditetsstöd tillräcklig säkerhet? Det skulle vara av avgörande betydelse, tycker jag, om Bertil Fiskesjö var beredd att besvara de frågorna.

För att rädda ansiktet i Öresundsvarvsfrågan brukar industriministern – och nu gör också Bertil Fiskesjö det – krypa bakom ett riksdagsuttalande som gjordes den 5 juni, nämligen att Svenska Varv har att anpassa, som det heter, verksamheten till de av ägarna givna ekonomiska ramarna. Detta tycks nu industriministern och även Bertil Fiskesjö tolka så att det mer eller mindre skulle stå Svenska Varv fritt att lägga ner hur stor del av verksamheten som helst.

Man försöker helt enkelt bortse från att riksdagen beslutat om att Öresundsvarvet skulle omstruktureras och att man skulle satsa på utveckling. Riksdagsmajoriteten sade faktiskt nej till regeringens förslag om nedläggning av Öresundsvarvet. Den enda rimliga tolkningen, Bertil Fiskesjö, av riksdagens beslut är att en eventuell nedläggning av Öresundsvarvet skulle prövas av riksdagen och inte så att säga avgöras i Svenska Varvs styrelserum.

Det hade varit rimligt, precis som vi har skrivit i vår reservation, att riksdagen hade fått möjlighet att pröva den här frågan så snart det blev känt att varvsledningen hade för avsikt att lägga ner Öresundsvarvet.

Nu har det gått så långt med både industriministerns prat och Svenska Varvs-ledningens handlande att det är omöjligt att rädda Öresundsvarvet. Så skall man väl ändå inte hantera ett riksdagsbeslut, och då har Jörn Svensson rätt när han säger: Vad är det för mening med att fatta riksdagsbeslut som

regeringen sedan egentligen bara struntar i?

Har riksdagen sagt att Öresundsvarvet skall vara kvar, skall naturligtvis industriministern och regeringen, om pengarna inte räcker, på nytt pröva om riksdagen är beredd att fortsätta satsningen. Det är den enda rimliga tolkning man kan göra, och det är därför som situationen för Bertil Fiskesjö, när han försöker försvara regeringens handlingsätt på det här området, blir allt svagare och svagare.

Anf. 131 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Den fråga som Jörn Svensson reste och som Kurt Ove Johansson kopplade på är naturligtvis intressant. Riksdagen fattar beslut och anvisar vissa medel för verkställigheten av dessa beslut. Sedan visar det sig att dessa medel inte på långa vägar räcker till. Företaget i fråga går med rasande fart emot en likvidationssituation. Skall man då, trots att det står direkt uttalat i riksdagsbeslutet att man skall anpassa verksamheten till de ramar som riksdagen har anvisat, framhärda och driva företaget i likvidation? Det måste ju bli konsekvensen av det resonemang som ni har fört här.

Man får också hålla i minnet att utvecklingen gick väldigt snabbt. För att framlägga en proposition för riksdagen måste man ju ha ett ordentligt underlag. Propositionen har kommit och behandlas, som jag sade, i näringsutskottet.

Jag beklagar att det har gått på det här sättet med Öresundsvarvet, men det är inte en näringspolitisk diskussion vi för utan en diskussion om regeringens agerande i den här frågan. När det gäller en mera utförlig argumentering vill jag än en gång hänvisa till de omfattande debatter som förts här i kammaren och där industriministern har gått i mycket ingående polemik emot de anklagelser som har riktats mot honom.

Anf. 132 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Det är riktigt, Bertil Fiskesjö, att förlusterna för Öresundsvarvet blev större än beräknat när vi tog beslutet den 5 juni. Men det intressanta i sammanhanget var ju att riksdagen beslutade att Öresundsvarvet skulle ha chansen att visa lönsamhet inom loppet av en femårsperiod. När då förlusterna första året blir litet större än man hade beräknat, utnyttjar regeringen och industriministern detta genast som intäkt för att varvet skall läggas ner.

Jag vidhåller vad jag har sagt vid två tillfällen tidigare, att de förluster som Öresundsvarvet drabbades av i långa stycken var frampratade av industriministern och Svenska Varvs ledning, som trots riksdagsbeslutet gick ut och sade att varvet skulle läggas ner. Då flydde den duktiga arbetskraften, vilket gjorde att varvet blev mindre effektivt. Jag kan t. ex. berätta för Bertil Fiskesjö att på grund av den här frampratade situationen har Öresundsvarvet fått inhyra mellan 300 och 400 arbetare utifrån från sådana som tillhandahåller dylik arbetskraft. Jag har talat med folk från varvets ledning som har menat att det blir mer än dubbelt så dyrt lönemässigt att behöva handlägga fartygsproduktion på detta sätt. När industriministern bidrar till att

Nr 146

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa varvs-
frågor*

arbetskraften flyr företaget, effektiviteten minskar och man tvingas hyra in arbetskraft för väldigt dyra pengar ökar det naturligtvis förlusterna.

När det gällde Kalmar Varv avstod Bertil Fiskesjö från att svara på den fråga som jag ställde: Hade inte industriminister Åsling fel när han sade att ägaren inte kunde ställa upp tillräcklig säkerhet? Var inte det fartyg som sattes i pant för ett likviditetsstöd en tillräcklig säkerhet?

Jag räknar inte med att få något svar av Bertil Fiskesjö, och därför är det lika bra att jag svarar själv. Det fartyg som skulle sättas i pant på Kalmar Varv hette Nessario Gallia. På varvet värderades det till 60 milj. kr. Regeringens värderingsman beräknade värdet till 50 milj. kr. Fartyget såldes för kort tid sedan för 71 milj. kr.

Bertil Fiskesjö bör med den här upplysningen få det mycket lättare när han framöver skall besvara mina frågor om fartyget utgjorde tillräcklig säkerhet. Det utgjorde tillräcklig säkerhet, varför Nils Åsling hade fel. Ägarens säkerhet var fullgod och mer än det. Nils Åslings frånspringande av överenskommelsen beträffande Kalmar Varv var alldeles uppåt väggarna. Det tycker jag att Bertil Fiskesjö bör kunna erkänna.

Låt mig också kort nämna att det inte bara är vi socialdemokrater som tycker att regeringens handläggning av Kalmar Varvs-frågan har varit konstig. Holger Bergqvist, som tyvärr inte finns bland oss längre, f. d. vice ordförande i riksgäldsfullmäktige, folkpartist, tidigare riksdagsman och kommunalråd i Göteborg, uttalade sig den 19 november 1980 i tidningen Barometern. Jag har valt den tidningen för att inte bli beskylld för att citera ur en partitidning. I en artikel antyder Holger Bergqvist att man från riksgäldsfullmäktige anser att handläggningen i regeringen av Kalmar Varv varit olycklig. Kommunikationerna mellan statsråden tycks vara ofullständiga, säger han. Han talar också om att man bör försöka sammanställa en vitbok om hur regeringen har handlagt den här varvsfrågan.

Jag tycker nog att Bertil Fiskesjö bör studera handläggningen av Kalmar Varvs-frågan litet närmare. Han kommer då att inse att det finns goda skäl för de socialdemokratiska anmärkningar som har fogats till konstitutionsutskottets betänkande.

Anf. 133 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag betonade i mitt första inlägg att jag inte har försökt göra en bedömning av den industripolitiska klokheten i det beslut som regeringen fattade. Jag ansåg mig inte ha tillräckligt underlag för en sådan bedömning. Utskottet har inte tagit fram tillräckliga uppgifter. Det faller närmast under andra utskotts domäner och den sakkunskap som där finns att bedöma sådana ting.

Vad jag konstaterade var att ingen har hävdat att regeringen inte hade rätt att fatta det beslut som man gjorde. Den slutsats man kom fram till baserades på en sammanvägning av de fakta i målet som fanns tillgängliga. Motiveringen för regeringens beslut finns angiven på s. 66 i konstitutionsutskottets betänkande.

Anf. 134 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag har full förståelse för Bertil Fiskesjös påpekande att ledamöterna i konstitutionsutskottet inte kan avgöra om en kreditvärdering av ett fartyg är riktig eller ej. Men när fartygets ägare, Kihlinvest AB i Kalmar, satte fartyget i pant, så sade man att det var värt 60 milj. kr. Om regeringen hade kommit fram till samma värdering, så hade man kunnat svara upp med tillräckliga garantier. Men regeringen kom fram till att fartyget var värt 50 milj. kr., och det var inte en tillräcklig pant.

En kort tid därefter visade det sig att detta fartyg, som man ville sätta i pant, kunde säljas för 71 milj. kr. Därmed måste det väl ändå i grunden vara bevisat att ägaren till Kalmar Varv hade rätt när han sade att fartyget som pant hade varit en tillräcklig garanti för att få det likviditetslån som behövdes för att kunna fortsätta varvets verksamhet.

Den som verkligen noga synar den här frågan i sömmarna kommer fram till att Kalmar Varv gick i konkurs därför att två departement kivades med varandra. Det var en prestigestrid mellan industridepartementet och kommunikationsdepartementet. Det får landstinget i Kalmar län, kommunen och de anställda lida för. Även alla de underleverantörer som har levererat material och tjänster till en summa av 20 milj. kr. får lida för detta. Dessa underleverantörer riskerar att göra stora förluster, kanske t. o. m. att själva gå omkull, därför att de litade på industriministern när han i mitten av september gick ut och sade att han hade regeringen bakom sig för att Kalmar Varv inte skulle behöva gå i konkurs utan kunna leva vidare.

Det är kanske inte nödvändigt att fortsätta denna diskussion särskilt mycket längre. Jag har en känsla av att Bertil Fiskesjö gärna såg att den tog slut. Jag skall för min del tillmötesgå honom på denna punkt.

Anf. 135 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Handläggningen av vissa varvsfrågor anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Internationella studentfonden i Genève.

Anf. 136 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Utskottet är på den punkt vi nu skall diskutera enhälligt. Jag vill därför bara säga några få ord. Skötseln av Internationella studentfonden i Genève har av många svenska tidningar betraktats som en skandal. Så är också fallet. En genomgång av akterna i målet bjuder på en dyster läsning. Den ekonomiska skötseln har varit under all kritik, och till råga på allt elände har infiltration utifrån kunnat ske med olyckliga konsekvenser som följd.

Sverige har från början varit en av fondens största bidragsgivare. Mot slutet har vi svarat för en dryg tredjedel av fondens finansiering. Sverige har på olika sätt varit representerat i fondens ledning.

Utskottet konstaterar vikten av att vi i fortsättningen har en effektiv insyn i och kontroll av aktiviteter där Sverige svarar för delar av finansieringen. I det aktuella fallet har det funnits insynsmöjligheter, som inte har utnyttjats

Nr 146

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Internationella
studentfonden i
Genève*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-
rande energipoli-
tiken*

förrän det har varit för sent. Det finns, herr talman, all anledning att beklaga att kontroll inte gjorts tidigare.

Nu skall fonden upphöra. Det är nog bäst att så sker. Det gör det mindre angeläget att leta efter syndabockar. Men Sverige har många aktiviteter med anknytning till den verksamhet som Internationella studentfonden i Genève har sysslat med. Låt oss, herr talman, hoppas att utskottets maning till bättre kontroll i framtiden inte förklingar ohörd. Det kan ibland vara tråkigt att behöva kräva kontroll och revision av verksamheter som utåt sett verkar fungera tillfredsställande. Men det är bättre att göra det i tid. Så har tyvärr inte skett i det aktuella fallet.

Anf. 137 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan den under avsnittet Internationella studentfonden i Genève anmälde talaren nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Vissa frågor rörande energipolitiken.

Anf. 138 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det har talats mycket om felaktiga beslut, oriktiga handläggningar och osanna intyganden i debatten om Telub tidigare här i dag. Och det är riktigt att det som hänt i det sammanhanget nagelfars och kritiserats. Samtidigt är det förvånande att den affären blåsts upp till sådana dimensioner, mot bakgrund av vad som tidigare inträffat när det gällt Sveriges affärer inom det vapentekniska och militära området. Mycket värre brott mot gällande lagar och förordningar har begåtts utan att det har fått samma uppmärksamhet eller att det rests krav på prickning av statsråd och regeringar.

Detta gäller inte bara inom det militära och vapentekniska området. Den fråga som vi skall behandla här och som kommit upp i debatten på grund av en anmälan från vpk:s riksdagsgrupp till konstitutionsutskottet rymmer minst lika mycket av lagbrott, förtiganden och osanna intyganden. Vpk har begärt att konstitutionsutskottet skall granska regeringarna Fälldin och Ullsten beträffande deras handläggning av energipolitiken. Kravet gäller de beslut om laddning av svenska reaktorer med stöd av villkorslagen som fattades på hösten 1978 och våren 1979.

Inför dessa beslut presenterade de svenska kraftbolagens organisation, Svensk Kärnbränsleförsörjning AB (SKBF), ett avtal om upparbetning med det franska bolaget Cogéma, som sades garantera att upparbetning skedde enligt villkorslagens krav. Avtalet var hemligt och är så fortfarande, men SKBF redovisade i ett särskilt aktstycke, Kärnbränslesäkerhet (KBS), hur det hela skulle ordnas. KBS 1, som det sedan kom att kallas, spelade således en stor roll, eftersom det till skillnad från det hemligstämplade avtalet var offentligt och användes som underlag för remissyttranden och som argument i den allmänna debatten inför folkomröstningen om kärnkraft.

I KBS 1 påstås att problemen med upparbetning är lösta och att avfallet från de svenska reaktorerna kommer tillbaka till Sverige i förglasad form och med en så låg halt av klyvningsprodukter som 9 %. Ingen av regeringarna

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-
rande energipoli-
tiken*

Fälldin eller Ullsten har ifrågasatt uppgifterna i KBS 1 eller deras samstämmighet med det hemligstämplade avtalet med Cogéma. Samtliga regeringar har emellertid naturligtvis haft full tillgång till och kännedom om denna avtalstext och således också möjligheter att kontrollera om uppgifterna i KBS 1 överensstämde med den hemliga avtalstexten.

Under senare delen av 1980 blev innehållet i det hemliga avtalet från 1977–1978 känt för allmänheten genom att svenska kärnkraftsmotståndare genom internationella kontakter kunde publicera kopior av avtalet. Det visade sig då att de påståenden om upparbetning som framförts av SKBF i KBS 1 på intet sätt garanterades i avtalet med Cogéma.

Jag framställde i det sammanhanget en interpellation i frågan, men energiministern vägrade att gå i svaromål med hänvisning till hemligstämpeln. Jag redovisade i debatten de viktiga och avgörande skillnader som fanns mellan avtalstexten och det som redovisats i KBS 1. Replikerna finns upptagna i utskottets bilaga, men jag vill ändå läsa in de viktigaste punkterna i kammarens protokoll.

”För det första finns det enligt avtalet möjligheter för Cogéma att inte alls upparbeta avfallet, om inte företaget vill det. Företaget kan skylla på, som det står i avtalet, tekniska hinder. Den svenske kunden har inte någon möjlighet att kontrollera om det föreligger några tekniska hinder, då Cogéma har försäkrat sig om att kunden inte kan få insyn i eller tillträde till anläggningen.

För det andra kan Cogéma sända tillbaka sådant avfall som det av tekniska skäl inte vill upparbeta. Och det skall betalas av kunden, dvs. av Sverige. Cogéma har för det tredje också rätt att till Sverige sända tillbaka delar av byggnader och annat som har blivit radioaktivt smittat. Även det skall göras på Sveriges bekostnad. Och i händelse av ett utsläpp eller vid exempelvis en ombyggnad skall vi ta emot byggnadsmaterial och annat från rivningen för förvaring här i Sverige. ---

Sverige måste för det fjärde ta tillbaka allt avfall efter upparbetningen. Här kommer vi in på den intressanta frågan hur detta avfall skall se ut. Det är här den stora skillnaden mellan avtalstexten och KBS 1 kommer fram.

I KBS 1, som kom ut på hösten 1977, låg till grund för propagandan att man skulle kunna ladda Ringhals 3 och användes som ett argument för att villkorslagen var uppfylld, har man hela tiden talat om att avfallet skulle sändas tillbaka till Sverige i förglasad form. Vi kommer alla väl ihåg diskussionerna då det sades att vi skulle få tillbaka avfallet väl paketerat, hårdgjort. Så småningom skulle vi här i Sverige gjuta in det i de omtalade behållarna och sätta ner det i urberget. Men det finns ingenting i avtalet som garanterar Sverige en förglasning av avfallet. Vi kan mycket väl få tillbaka det i flytande form i stältankar. Därför inställer sig frågan: Vad gör vi då?

Det finns tillägg till avtalet, men inte heller i dessa tillägg finns det tydligt och klart utsagt att Cogéma på något sätt är skyldigt att förglasa eller hårdgöra avfallet innan det sänds tillbaka till Sverige. I och med detta faller hela KBS 1-projektet platt till marken. Man kan ju inte gjuta in flytande

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Vissa frågor rör-
ande energipoli-
tiken*

avfall i behållare som skall stoppas ner för slutförvaring i det svenska urberget.”

Bland tilläggen till avtalet finns bl. a. det s. k. tilläggsbrevet, som också redovisas i utskottets bilagedel. Det är ett intressant papper i sammanhanget, eftersom det där redogörs för detaljerade sakuppgifter, som sedan av bl. a. Vattenfalls chef Jonas Norrby påstås ingå i det hemligstämplade avtalet. Men brev från en direktör Couture i Cogéma till en direktör Svenke i SKBF är inte liktydigt med avtal. Formuleringarna i tilläggsbrevet är också särdeles flytande och kan på intet sätt påstås garantera någonting.

Nu har konstitutionsutskottet granskat det här och fastslår att det inte finns något skäl till åtgärder. Det är mycket märkligt. Utskottet säger exempelvis på s. 69 i betänkandet: ”Regeringen fann i sitt beslut i oktober 1978 att de i ansökningarna åberopade avtalen enligt regeringens bedömning stod i överensstämmelse med villkorlagens krav.” Utskottet säger på annat ställe att man haft tillgång till alla handlingar, också de aktuella Cogéma-avtalen. Vill då för det första utskottets ledamöter här inför kammaren redovisa var i avtalet en förglasning av avfallet garanteras och var en 9-procentig halt av klyvningsprodukter i detta glas omtalas? Finns för det andra full täckning i avtalet för de påståenden som Jonas Norrby gör med hänvisning till tilläggsbrevet?

Detta är de viktiga och avgörande punkterna för att man skall kunna påstå att det presenterade avtalet uppfyller villkorlagens krav. Gör det inte det så har regeringarna i fråga beviljat laddning på felaktiga förutsättningar, dvs. medverkat till lagbrott. Och då bör det riktas anmärkning mot dem.

Enligt vpk:s mening är det fullt klarlagt att laddning av de svenska reaktorerna, från nr 7 och framåt, har skett på osanna och falska uppgifter och att både tjänstemän i kraftbolagen och regeringarna brutit mot bestämmelserna i villkorlagen. Man har vidare undanhållit allmänheten den fullständiga information i frågan som var helt avgörande för remissbehandling hos olika myndigheter och organisationer och för enskilda människors ställningstagande i folkomröstningen. För detta förtjänar de ansvariga regeringarna anmärkning.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till följande särskilda yttrande från vpk:

att utskottets anmälan såvitt avser prövningen av vissa frågor rörande energipolitiken – angående avtal mellan Cogéma och Svensk Kärnbränsleförsörjning AB, m. m. läggs till handlingarna med följande uttalande:

Tillstånd att ladda reaktorn Ringhals 3 har lämnats av regeringarna Fälldin I och folkpartiregeringen under Ola Ullsten. I båda fallen har kraftföretagens organisation Svensk Kärnbränsleförsörjning AB (SKBF) hänvisat till sitt avtal med det franska företaget Cogéma om upparbetning av det utbrända bränslet. Avtalet har i kraftföretagens rapport, KBS I, påståtts uppfylla de krav som stipuleras i villkorlagen för laddning av svenska reaktorer. Dessa påståenden har godtagits av båda regeringarna. Avslaget på ansökan av regeringens Fälldin I motiverades *inte* med att upparbetningsavtalet var dåligt, utan med att kraftföretagen inte visat att förvaringen i Sverige *efter*

upparbetningen kunde ordnas på tillfredsställande sätt. Man ställde därför krav på nya borrhningar i Sverige. Folkpartiregeringen godkände därefter ansökan om laddning.

När avtalen med Cogéma nu kommit till allmän kännedom, inte genom några regeringars försorg utan genom insatser av svenska och internationella kärnkraftsmotståndare, visar det sig att de uppgjorda avtalen inte på något sätt uppfyller de krav på laddning som villkorlagen ställer. De viktigaste är följande:

1. Cogéma har inga absoluta skyldigheter att upparbeta avfallet. Om tekniska hinder uppstår kan avfallet sändas tillbaka i upparbetat skick. Cogéma avgör själv vad som är tekniska hinder. Sverige får betala transportererna.

2. Cogéma har rätt att till Sverige sända radioaktivt avfall eller material, t. ex. från byggnader som smittats, i proportion till hur stor del Sverige har utnyttjat av upparbetningsanläggningen. Sverige skall betala alla kostnader för detta.

3. Sverige är skyldigt att ta tillbaka allt högaktivt avfall efter upparbetningen. Det finns i avtalet ingenting som garanterar i vilken form avfallet skall sändas tillbaka. Det finns inte heller i avtalet någonting som garanterar någon viss procent av klyvningsprodukter i detta avfall. Detta är av avgörande betydelse för bedömningen, eftersom hela prövningsproceduren gentemot villkorlagen bygger på att avtalet kommer tillbaka i förglasad form och med en relativt låg halt av klyvningsprodukter. Till yttermera visso säger avtalet att om Cogéma *vill* förglasa avfallet skall de göra det *på egen bekostnad*.

Dessa fakta avslöjar klart att villkorlagens krav inte var uppfyllda när regeringarna Fälldin I och Ullsten lämnade tillstånd till laddning av Ringhals 3. Regeringarna hade tillgång till avtalstexten och *visste* således att besluten byggde på oriktiga uppgifter. Trots detta beviljades laddning, och fakta hemlighölls inför folkomröstningen om kärnkraft.

Riksdagen uttalar sålunda anmärkning mot regeringarna Fälldin I och Ullsten för besluten om laddning av Ringhals 3 och mot regeringen Fälldin II för hemlighållande av fakta inför folkomröstningen om kärnkraft.

Anf. 139 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Låt mig bara lämna några kommentarer till vad Oswald Söderqvist här har anfört.

För det första: För att belysa bl. a. de frågor som Oswald Söderqvist här och vpk i sin anmälan till utskottet har aktualiserat, hade vi i det här landet för bara drygt ett år sedan en folkomröstning, som föregicks av en upplysningsverksamhet som torde sakna motstycke i svensk politisk historia. Jag tror personligen att den folkomröstningen var nyttig och att den gav svenska folket en möjlighet att tränga in i de frågor som folkomröstningen gällde. Jag tror också att samtliga inblandade företrädare för de tre linjer som konkurrerade om väljarnas gunst vann sig om att så noga som det över huvud taget stod i någons makt redogöra för de sakförhållanden som

Nr 146

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-
rande energipoli-
tiken*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-
rande energipoli-
tiken*

folkomröstningen gällde. I dessa sakförhållanden ingår självfallet också frågor som rör projektet Kärnbränslesäkerhet och avtalet mellan SKBF och Cogéma.

För det andra: Villkorslagen syftar till att skapa så goda garantier som möjligt för att vi skall kunna ta om hand och slutförvara det utbrända kärnbränslet, eller det vid upparbetningen erhållna avfallet. Det förslag som projektet Kärnbränslesäkerhet i denna del har presenterat för regering och allmänhet har bedömts i den offentliga debatten, men det har också bedömts av experter inom lika väl som utanför Sveriges gränser – och det har bedömts väl svara mot de krav som rimligtvis kan anges innefattas i villkorslagens formuleringar.

I samband med att tillstånd för idrifttagande av de första reaktorerna efter det att villkorslagen hade accepterats av riksdagen lämnades av regeringen, bedömdes också avtalet med det franska upparbetningsföretaget Cogéma. Avtalet bedömdes av företrädare inom regeringskansliet och regeringen med förvisso helt skilda uppfattningar om huruvida kärnkraften var tjänlig som en del i den svenska energiförsörjningen eller inte. Båda dessa grupperingar kom till den slutsatsen att avtalet med Cogéma också stod i överensstämmelse med de krav som rimligtvis kunde ställas med villkorslagen som utgångspunkt.

För det tredje: Avtalet mellan SKBF och Cogéma är inte ett avtal som är isolerat svensk-franskt. Motsvarande avtal har också slutits med företrädare för andra regeringar eller dem närstående företag i Europa. När vi har att bedöma hur kvalitativt gott avtalet är bör vi ha i minnet att fem regeringar har gjort motsvarande bedömning, nämligen att avtalet är till fyllest.

Därmed är emellertid inte sagt att avtalet reglerar alla detaljer som har att göra med förhållandena mellan SKBF i vårt fall och Cogéma. Uttryckligen säger avtalet att det måste preciseras, vilket bl. a. har skett i ett par av de brev som Oswald Söderqvist refererade till i sitt anförande. Dessa brev är preciseringar med utgångspunkt i avtalets text – preciseringar som alltså har karaktären av avtalskompletteringar.

För det fjärde: Avtalet mellan SKBF och Cogéma är hemligt av kommersiella skäl. Det är orsaken till att utskottsmajoriteten inte är beredd att diskutera detaljer i detta avtal, eftersom avtalet trots vissa kärnkrafts-motståndares arbete ännu icke är offentligt.

Anf. 140 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Vi befinner oss nu i samma situation som när jag hade min interpellationsdebatt med energiminister Petri – regeringarna och utskottets representant Per Unckel vägrar att gå in i debatt om sakfrågan med hänvisning till att avtalet är hemligstämplat.

Frågorna kvarstår alltså, och det är då viktigt att vi får fastslå, att den fråga som jag ställde förra gången förs in i kammarens protokoll: Var någonstans i avtalet finns dessa detaljerade sakuppgifter som Jonas Norrby bl. a. refererat till och som anförts i KBS 1 som avtalstext? Kan Per Unckel inför kammaren bara säga så mycket som att dessa detaljerade sakuppgifter om att bortfallet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-
rande energipoli-
tiken*

skall förglasas och om att det är en relativt låg volymprocent radioaktivt avfall i detta glas verkligen finns i *avtalstexten*?

Brev mellan tjänstemän i olika företag – vare sig de kommer från Frankrike till Sverige eller tvärtom – är, som jag sade tidigare, icke detsamma som avtal. Och som jag också sade tidigare är skrivningarna i det här brevet, som finns med i utskottsbetänkandet, verkligen svävande. Är det bara detta man bygger på, då är den rättsliga grunden mycket dålig. Och finns det inga sådana här bestämda uppgifter i avtalstexten, då anser vi från vpk:s sida att man har brutit mot villkorslagets bestämmelser.

Det kunde ju vara intressant att än en gång få höra om Per Unckel kan garantera att dessa detaljuppgifter verkligen finns i avtalstexten och inte i skrivelser som inte förpliktigar till någonting i sammanhanget.

Anf. 141 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Den granskning som konstitutionsutskottet har att utföra gäller ju huruvida vi från konstitutionella utgångspunkter har anledning att rikta kritik gentemot regeringens göranden och låtanden.

Detta är ingalunda platsen för att med Oswald Söderqvist diskutera det exakta innehållet i ett hemligstämplat avtal. Det vore anmärkningsvärt om en sådan debatt skulle förekomma i Sveriges riksdag. Däremot har regeringen enligt villkorslagets anda och bokstav att göra en bedömning av huruvida det avtal som slutits mellan SKBF å ena sidan och Cogéma å andra sidan står i överensstämmelse med villkorslagets krav och huruvida en tillräckligt säker slutförvaringsmetod dessutom har förebragts. I dessa båda hänseenden har regeringen, efter hörande av expertis som haft tillgång till avtalet och kännedom om de förvaringsmetoder som redovisats, kommit till slutsatsen att villkorslagets krav faktiskt har uppfyllts.

Oswald Söderqvist må ha en annan uppfattning i sakfrågan – den rätten tänker jag inte ta ifrån honom. Men att hävda att regeringens handläggning i konstitutionellt hänseende varit bristfällig, när regeringen utifrån sina utgångspunkter kommit till slutsatsen att villkorslagets krav har uppfyllts, är faktiskt att föra denna konstitutionella debatt rätt långt.

Anf. 142 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Vi skall kontrollera och nagelfara det konstitutionella förfarandet här – det är alldeles riktigt. För att kunna göra det har vi att ta ställning till det sakmaterial som finns. Och eftersom vi haft tillgång till avtalstexten – den är i och för sig, fast den är hemligstämplad, vida spridd – och kunnat göra direkta jämförelser mellan vad som står i avtalet, vad som sades i KBS 1-rapporten och vad Jonas Norrby säger i det brev som finns med i utskottets bilagedel, så kan vi mycket lätt konstatera att det inte är några överensstämmande handlingar.

Bristerna i överensstämmelse är så allvarliga – speciellt när det gäller kravet på garantier för förglasning, som hela KBS 1-projektet byggde på och på grundval av vilket regeringarna gav tillstånd till laddning – att vi måste säga att här har begåtts ett fel. Det som står i avtalstexten – icke med

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-
rande energipoli-
tiken*

hänvisning till vissa skrivelser, som jag har sagt förut – uppfyller nämligen icke villkorslagens krav.

Det går inte att åstadkomma en säker slutförvaring enligt villkorslagens krav om icke avfallet, när det sänds tillbaka till Sverige, är överfört i hårdgjord och förglasad form – eller i någon annan hårdgörningsform, men det har talats om förglasning. Detta garanteras icke i avtalet med Cogéma. Regeringarna har ändå gett tillstånd till laddning. Därför frågar jag om igen: Om vi får tillbaka detta högaktiva avfall i flytande form – i ståltankar eller i någonting annat – hur löser vi då slutförvaringsproblemet enligt villkorslagens krav?

Detta har regeringarna känt till. De har icke opponerat sig mot de skiljaktigheter som finns i själva avtalstexten och de formuleringar som SKBF har gått ut med i KBS 1. Därför har det begåtts ett konstitutionellt fel.

Vad man gör här är att man kryper bakom hemligstämpeln. Det gör Per Unckel på samma sätt som energiminister Petri gjorde i interpellationsdebatten före jul.

Jag konstaterar att Per Unckel hittills inte har kunnat, eller inte vågat, stiga upp och garantera att man i avtalstexten kan finna de detaljerade uppgifter som finns i skrivelsen och som finns i KBS 1. Detta är värt att notera i sammanhanget.

Anf. 143 PER UNCKEL (m) replik:

Herr talman! Oswald Söderqvist och jag har kanske litet skilda uppfattningar om vilken respekt man har att iaktta i förhållande till internationella avtal, som de avtalsslutande parterna har kommit överens om att hålla hemliga. Jag kryper inte bakom en hemligstämpel, Oswald Söderqvist, utan jag försöker bara i all enkelhet respektera de spelregler som är fastslagna för det internationella umgänget. Om Oswald Söderqvist föredrar att föra debatten på andra villkor, får detta stå för hans räkning.

Jag grips, så här i elfte timmen av diskussionen, av misstanken att Oswald Söderqvist faktiskt har missuppfattat vad villkorslagen går ut på. På hans sätt att argumentera förefaller det som om han tror att villkorslagen kräver av dem som skall ta en reaktor i drift att det faktiskt konkret skall kunna anges hur man skall hantera det utbrända kärnbränslet eller avfallet. Men detta är inte vad villkorslagen kräver. Villkorslagen kräver att man skall visa *hur det kan gå till*. Ingenting säger att det är just denna metod som skall komma att användas den dag då de här problemen aktualiseras.

Poängen med villkorslagen är ju att svenska folket hade rätt att ställa krav på kraftproducenterna att de skulle kunna visa att, om forskningen skulle stanna i denna dag, skulle det ändå finnas en metod genom vilken man kunde ta till vara de restprodukter som kärnkraftshanteringens ger upphov till.

Till sist, herr talman! Jag sade i mitt första inlägg att Sverige förvisso inte var ensamt om att sluta avtal med det franska uppbyggnadsföretaget. Det är förvisso sant att man i varje avtal, nationellt lika väl som internationellt, löper risken att någonting inträffar i relationerna mellan parterna. Inget avtal

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Vissa frågor rö-
rande energipoli-
tiken*

är av den karaktären att vare sig Oswald Söderqvist eller någon annan kan till 100 % garantera att vad som än händer på jorden, så kommer avtalet ändå att fullföljas. Jag konstaterar att förutom svenska regeringen har fyra andra regeringar gjort bedömningen att avtalet, såsom det är utformat mellan SKBF och Cogéma, tillgodoser alla de rimliga krav på garantier i uppfyllandet som man kan ställa i internationellt umgänge.

Sedan kan naturligtvis Oswald Söderqvist ställa ännu starkare krav. Det må vara honom obetaget att göra det. Och kanske ställer han starkare krav därför att detta är hans sätt att försöka göra kärnkraften omöjlig. Men om kärnkraftens vara eller inte vara har vi haft en folkomröstning, och den folkomröstningen har sagt att vi faktiskt skall använda våra kärnkraftsreaktorer i åtminstone 25 år till.

Andre vice talmannen anmälde att Oswald Söderqvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 144 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Utöver det som Per Unckel har sagt om avtalet vill jag beröra en del av det som vpk har tagit upp, nämligen detta att folkomröstningen 1980 genomfördes på basis av otillräcklig eller direkt falsk information.

Utskottet har inte kunnat utröna, om det från regeringens sida gjorts några utfästelser beträffande upparbetningens och slutförvaringens detaljer. Där-
emot har det förekommit olika bedömningar. Det torde vara helt klart att folkkampanjen Nej till kärnkraft, linje 3 – i varje fall gäller det det län där jag hade ansvaret för kampanjorganisationen – inte hängde upp frågan om upparbetning och slutförvaring på något regeringsutlåtande, snarare tvärtom. Vi underströk de oklarheter som vi ansåg föreligga. Vi diskuterade också om upparbetningen över huvud taget är rätt metod, men det är ju två regeringar som gjort bedömningarna med villkorslagen som basis. Utgångspunkten för dem som vann den största anslutningen vid folkomröstningen var ju det senaste regeringsbeslutet före folkomröstningen.

Anf. 145 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Får jag bara slå fast ett par enkla saker. KBS 1-rapporten om slutförvaring av upparbetat bränsle från de svenska reaktorerna var den information som stod det svenska folket till buds inför folkomröstningen om kärnkraft. Hela argumentationen från dem som ville ha kärnkraft byggde på att detta KBS 1-uttalande var korrekt, att det bakom fanns ett avtal. Det var visserligen hemligt, men det täckte de uppgifter och de påståenden som redovisades i KBS 1.

När vi nu har avtalstexten och KBS 1-rapporten, lägger dessa två handlingar bredvid varandra och läser dem mot varandra, visar det sig klart och tydligt att de icke överensstämmer och att det som framförs i KBS 1 icke har någon täckning i avtalstexten.

Det var alltså lögnaktiga uppgifter som framfördes i KBS 1-rapporten, trots att den användes vid folkomröstningen om kärnkraft. Regeringarna

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa utvis-
ningsärenden med
stöd av den s. k.
terroristlagstift-
ningen*

som hade godkänt laddningen enligt KBS 1 hade också haft tillgång till den fullständiga avtalstexten, men de underlät att tala om för svenska folket att skrivningarna inte överensstämde. Då kan inte jag konstatera någonting annat än att det var en bristfällig information som gick ut till svenska folket inför folkomröstningen. Och regeringarna visste om det, men de gjorde ingenting åt saken.

Anf. 146 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Vissa frågor rörande energipolitiken anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Handläggningen av vissa utvisningsärenden med stöd av den s. k. terroristlagstiftningen.

Anf. 147 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag skall inte någon längre stund uppehålla mig vid det här ärendet, som ju är välbekant efter åtskilliga fråge- och interpellationsdebatter här i kammaren tidigare under riksmötet, vilka gällde utvisningen eller – får vi kanske säga – försöken till utvisning av ett stort antal palestinier bosatta i Uppsala. Det rörde sig om 14 stycken till att börja med. Utvisningsförfarandet tillämpades beträffande fyra av dessa personer.

Hela handläggningen av affären var mycket mystisk, och den juridiska personal som var inkopplad – bl. a. försvarsadvokaten – till förmån för dessa palestinier ifrågasatte tydligt och klart i pressuttalanden, i brev och på annat sätt om det hela hade skett på riktiga grunder.

Man använde sig av terroristparagraferna i utlänningslagen, och man klassade dessa personer på synnerligen lösa grunder som terrorister – några bevis fanns över huvud taget inte. Dessutom förvägrades de utvisningshotade och deras advokater tillgång till sådana handlingar som var av avgörande betydelse i målet.

Justitiekammaren har tidigare i ett betänkande som vi helt nyligen behandlade tagit upp den här frågan. Där har man halvt om halvt gått med på att det finns vissa händelser i den här affären som kan behöva ses över. Man hänvisar till att den utlänningslagskommitté som arbetar med ärenden av detta slag förmodligen kommer att se över de bestämmelser, de ordvändningar som har kommit till användning i det här målet. Så långt är ju allting gott.

Faktum kvarstår emellertid, som vi från vpk:s sida åtskilliga gånger tidigare har påpekat, att säkerhetspolisen i sådana här sammanhang använder sig av metoder och bevismaterial man mycket väl kan ifrågasätta. Det här är ju en allvarlig historia i det i Sverige nu rådande klimatet med ett ökande utlänningshat. Vi som kommer i kontakt med frågor av detta slag kan mycket lätt konstatera att ett sådant finns. Det är mycket tydligt att den här affären gjort att stora grupper av invandrare och flyktingar i Sverige är oroliga för att sådana här godtyckliga – det är det ord vi här måste använda – ingripanden mot dem under deras vistelse här skall upprepas.

Vi har från vpk:s sida inte framställt något särskilt yrkande i frågan. Vi har bara berört den. Konstitutionsutskottet har inte funnit anledning att göra

någotning åt affären. Den här gången går vi inte vidare i frågan, men självfallet kommer vi fortsättningsvis att följa upp motsvarande händelser med den uppmärksamhet som de förtjänar.

Anf. 148 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Man kan naturligtvis beklaga att terrorism förekommer och att terrordåd planeras på svenskt område. Men nu är det från och till så. Det har tvingat oss att skaffa oss en terroristlagstiftning som gör det möjligt för oss att i görligaste mån ingripa mot och föregripa terroristdåd. Ett led i den förebyggande verksamheten är att de som planerar terroristaktioner kan utvisas. Vid enstaka tillfällen har vi varit tvungna att tillgripa sådana åtgärder.

Det råder, tror jag, en bred politisk enighet om att vi måste ha en lagstiftning av det här slaget. Den möjliggör handlande i de konkreta fallen innan den stora olyckan har hänt. Vidare har lagstiftningen säkerligen en preventiv effekt. De som kommer hit, varifrån de än kommer, skall ha klart för sig att vi helt enkelt inte tolererar terrorism. Vår metod i Sverige är att diskutera och rösta – inte att skjuta och kasta bomber. De som har sådana vanor och planer är inte välkomna att praktisera dem hos oss.

Det utvisningsfall som vpk aktualiserat i konstitutionsutskottet har granskats av utskottet. Vi har i det sammanhanget också tagit del av hemligstämplat material utöver det som är öppet. Utskottet har inga erinringar att göra mot regeringens handläggning av ärendet. Det gäller således beslutet i sak men också den omdebatterade frågan om sekretessbehandling av utredningsmaterial. Regeringen har således även i det fallet handlat i enlighet med gällande lagstiftning. Utskottet är i det här fallet enigt. Om Oswald Söderqvist suttit med i utskottet och haft tillgång till de upplysningar som vi har haft, tror jag att han också hade varit enig med oss.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets skrivning.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 149 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Ja, det är beklagligt att vpk inte har någon representant i konstitutionsutskottet, men det kan ju inte läggas oss till last.

Vi skall ha lagar mot terrorism. Jag kan visst hålla med Bertil Fiskesjö om att det behövs preventiva lagar på det här området. Men när vi har en sådan lag ligger stor vikt uppå att den används mycket restriktivt och att de fall som skall prövas enligt denna lag också prövas mer noggrant och mer omsorgsfullt än alla andra fall. därför att här gäller det faktiskt liv eller död för dem som kan fällas enligt den här lagen.

Det anmärkningsvärda med fallet i Uppsala är att den organisation som dessa människor sades tillhöra, dvs. PFLP-GC, icke finns upptagen i den förteckning över terrororganisationer som vi har sedan tidigare och som man

Nr 146

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa utvis-
ningsärenden med
stöd av den s. k.
terroristlagstift-
ningen*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

så att säga har stiftat lagen för. Det har inte heller kunnat visas att de personer – åtminstone inte många av dem – som anklagades i det här fallet över huvud taget hade haft något samröre med PFLP-GC. Det blev ju också en reträtt, eftersom den ursprungliga utvisningen av 14 personer så småningom bantades ned till att gälla ett betydligt mindre antal. Detta visar att säkerhetspolisen var ute i ogjort väder. Det kan också ifrågasättas om utvisningen av de fyra personerna var ett korrekt beslut.

Frågetecknen kvarstår i det här ärendet på samma sätt som de gjort tidigare. Det här fallet och kanske andra liknande har alltså funnits, och det kommer alldeles säkert nya sådana här fall. Det finns således fortfarande all anledning att säkerhetspolisens verksamhet i sådana här fall granskas och kontrolleras med omsorg.

Anf. 150 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Oswald Söderqvist säger att terroristlagstiftningen skall användas restriktivt. Jag instämmer. Så är också fallet. Oswald Söderqvist säger att sådana här fall skall prövas ytterst noggrant och att man skall lägga ned t. o. m. större omsorg på sådana här fall än på andra. Jag håller med honom även på den punkten. Det har också skett i det här fallet. Det har alltså varit en ytterst noggrann prövning. Den vikt som vi fäster vid sådana här beslut visas ju bl. a. av att det är regeringen själv som får ta besluten.

Anf. 151 TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Handläggningen av vissa utvisningsärenden med stöd av den s. k. terroristlagstiftningen anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Handläggningen av ansökan om statlig kreditgaranti till Bo Cavefors Klassiker och Förlag AB.

*Handläggningen
av ansökan om
statlig kreditgaran-
ti till Bo Cavefors
Klassiker och
Förlag AB*

Anf. 152 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Vpk:s riksdagsgrupp har anmält den s. k. Caveforsaffären till granskning av konstitutionsutskottet. Vi har gjort det av en rad skäl. Jag tänker här bara ta upp två.

För det första tyckte vi att handläggningen av besluten i ärendet krävde ett klagörande. För det andra ansåg vi att ansvarsförhållandena krävde ett klarläggande.

Efter att ha gått igenom konstitutionsutskottets betänkande tvingas jag tyvärr konstatera att de oklarheter som fanns redan tidigare består. Utskottet har granskat den del av ärendet som gäller beviljandet av kreditgarantier och konstaterar att regeringsbeslutet den 18 september 1980 formellt sett är oantastligt. Och går man till regeringsformen är detta sannolikt riktigt. Jag tänker därför, herr talman, i dag inte lägga något särskilt yrkande. Men samtidigt kvarstår alltså vpk:s kritik av den politiska handläggningen från utbildningsministerns och regeringens sida. Ett kulturmord har begåtts, och ytterst återfaller detta kulturmord på regeringen.

Turerna har varit många. Yxan har fått falla, men ingen säger sig ha hållit i

skaftet. Kulturrådet slår ifrån sig. Jan-Erik Wikström slår ifrån sig. Birgit Rodhe slår ifrån sig. Sanningen är väl snarast den att många har hållit i skaftet allt ifrån den aktuella länsåklagaren till de politiskt ansvariga.

Att fel har begåtts är uppenbart. Det visar också justitiekanslerns utlåtande och det faktum att Bo Cavefors tilldömts ersättning. Justitiekanslern var i sitt yttrande mycket kritisk emot handläggningen av ärendet och han konstaterade att bristen på personal med juridisk kompetens kan medföra rättsliga problem. Problem som drabbar enskilda. Och det är, herr talman, mycket märkligt. En annan märklighet i ärendet som tagits upp och som utbildningsministern själv är ytterst ansvarig för är den långa handläggningstiden inom utbildningsdepartementet. Det gäller f. ö. inte bara detta ärende. Det gäller också andra ansökningar om kreditgarantier.

Nu kommer förhoppningsvis Bo Cavefors förlag att överleva. Då inte tack vare några statliga insatser utan genom andra kulturarbetares kamp för att rädda den unika kulturinsats Bo Cavefors stått för. Fallet är emellertid oroväckande. Jag uttryckte i min interpellationsdebatt i februari en förhoppning om att denna kulturskandal skulle leda till eftertanke hos den dåvarande borgerliga regeringen. Ser man emellertid till de uttalanden som gjorts och görs från ledande borgerliga politiker på kultur- och utbildningsområdet så förefaller snarast motsatsen vara fallet. På den kanten är man på fullt språng i väg bort från de kulturpolitiska målsättningar riksdagen satt upp.

Herr talman! Sammanfattningsvis: Oskicklig ämbetsutövning och kulturpolitisk inkompetens är vad som utmärker handläggningen av Caveforsaffären. På samtliga nivåer. Men oskicklig ämbetsutövning och kulturpolitisk inkompetens strider inte mot lagen, och det är den rättsliga prövningen vi i dag har att ta ställning till. Men, som sagt, kritiken kvarstår.

Anf. 153 TORSEL LINDÄHL (fp):

Herr talman! Vi har i konstitutionsutskottet granskat den här frågan och kommit fram till att vad gäller kreditgarantierna har regeringen handlat fullt korrekt. Hade man agerat på ett annat sätt hade det eventuellt funnits anledning att titta kritiskt på regeringens agerande i den här frågan.

I övrigt har vi ingenting ytterligare att anföra, och jag yrkar därmed bifall till utskottets skrivning.

Anf. 154 TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Handläggningen av ansökan om statlig kreditgaranti till Bo Cavefors Klassiker och Förlag AB anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Handläggningen av ärenden rörande vapenexport till Indonesien.

Anf. 155 YNGVE NYQUIST (s):

Herr talman! Det har sagts i olika sammanhang att motivet för svensk vapenexport egentligen är vår egen säkerhet. Vi är alliansfria, vi har ett försvar, vi försöker försörja vår försvarsmakt med egna, svensktillverkade

*Handläggningen
av ärenden rörande
vapenexport
till Indonesien*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av ärenden rörande
vapenexport
till Indonesien*

vapen. Genom en viss export kan tillverkaren göra längre serier. Utvecklings- och kapitalkostnader slås ut över en större tillverkningsvolym. Det anses möjliggöra för det svenska försvaret att köpa utrustning till rimligare priser.

Mot denna bakgrund ter det sig ytterst angeläget att den tillåtna svenska vapenexporten när köpare som väljs med stor urskillnad.

Nu gällande riktlinjer för svensk vapenexport antogs 1971. Principerna framgår av utskottets handlingar, och jag skall inte ge mig in på någon ytterligare tolkning. Bestämmelserna anses f. ö. klarare än tidigare regler men ändå inte riktigt klara. Bl. a. därför utsågs 1979 års krigsmaterielexportkommitté.

Till Indonesien exporterades luftvärnsartilleri 1959–1962. År 1969 levererades reservdelar.

År 1975 inträffade emellertid att Indonesien invaderade Östra Timor, tidigare portugisisk koloni. Som medlem i FN:s säkerhetsråd tog Sverige ställning *emot* denna väpnade aktion. Därefter har Sverige under några år stött de FN-resolutioner som hävdar Östra Timors rätt till självbestämmande och krävt tillbakadragande av Indonesiens styrkor från området. År 1980 avstod Sverige vid omröstningen.

Oaktat ställningstagandet i FN beviljade regeringen i december 1976 exportlicens för reservdelar. År 1978 i juni beslöts om licens för fyra 40 mm marinluftvärnskanoner. De skulle bestycka – eller hur man vill uttrycka det – båtar som byggts i Sydkorea.

Det är händelserna från 1975 och till nu som vi fördömer. I FN är svenska delegationen kritisk – här hemma ger regeringen först licens till reservdelar år 1976 och därefter licens till export av ny materiel år 1978.

Konflikten i Indonesien kan bedömas på olika sätt. Att under pågående strider medge export kan inte överensstämma med de riktlinjer som riksdagen antagit för svensk vapenexport. Detta handlande gör att reservanternas intagit en kritisk hållning.

Jag ber att få yrka bifall till den reservation som vi fogat till detta avsnitt.

Anf. 156 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! När det portugisiska kolonialväldet rasade sämman lämnade Portugal Östra Timor, och en självständig republik utropades – Demokratiska folkrepubliken Timor. Den unga republiken leddes av Fretilin, en befrielse rörelse som har stort stöd bland befolkningen.

Nationalinkomsten var mycket låg. Barnadödligheten var 50 %, analfabetismen 90 %. Jorden är bördig men folket fattigt därför att godsägarna kontrollerade jorden.

Ur denna misär började befolkningen under Fretilins ledning bygga upp landet. Man startade skolor och började med alfabetisering av folket. Man ville genomföra en jordreform och bygga ut sjukvården. Man ville avskaffa tvångsarbetet, och man strävade efter en alliansfri utrikespolitik.

Allt detta grusades genom den indonesiska invasionen på ön, verkställd

kort efter befrielsen, i november 1975. Ett oerhört grymt krig startades. Med känd teknik från Vietnamkriget började indonesierna avlöva skogar och föra samman befolkningen i s. k. strategiska byar, där människorna utan att kunna försörja sig drabbades av en svält som enligt internationella experter inte står Kampuchéas efter. Rapporterna om folkmord började sippra ut, bl. a. via Australien.

Ett år efter ockupationen beviljade den svenska borgerliga regeringen exportlicens för reservdelar till luftvärnspjäser som tidigare hade levererats från Sverige. År 1978 beviljades nya licenser för export av vapen till Indonesien. Enligt handelsdepartementet var det fråga om 40 mm luftvärnskanoner som skulle monteras på båtar som byggdes i Sydkorea. År 1980 har ytterligare export av vapen förekommit, men av vilken typ kan inte utläsas av exportstatistiken.

Vpk anser inte att denna vapenexport är förenlig med den svenska lagstiftningen och har därför anmält ärendet till granskning. Socialdemokraterna i konstitutionsutskottet har reserverat sig i linje med vår kritik, och vi kommer att stödja den reservationen vid voteringen.

Konstitutionsutskottets majoritet anser tydligen att frågan är mycket känslig, eftersom man inte för fram några argument till försvar utan med två raders text hänvisar till att granskningen inte föranleder någon åtgärd. I bilagedelen finns inget annat än en promemoria innehållande förut känt material angående regler för vapenexport etc.

Jag förstår att frågan är mycket sjuk, främst för de borgerliga. Vapenexporten till Indonesien är ett typexempel på borgerlig dubbelmoral, där man låter profitintressen gå före folkrätt och hederlighet.

Exporten av vapen till fascistregimen i Indonesien pågår samtidigt som den indonesiska ockupationsmakten fullföljer folkmordet på timoreserna. Exporten av vapen pågår samtidigt som den svenska regeringen byter fot i FN vad gäller omröstningen om landets rätt till självständighet. Exporten av vapen pågår samtidigt som Sverige inträder i en internationell organisation, vars uppgift är att utveckla förbindelserna med den indonesiska regeringen. Syftet är att få sälja mera varor, kanske mera vapen.

Hur man än läser reglerna för svensk vapenexport, kan regeringen inte slippa undan en prickning. Det vore på sin plats att de borgerliga ledamöterna i kammaren läste reglerna för vapenexport. Gjorde de det skulle de inte kunna komma till något annat ställningstagande än att rösta på reservationen.

Reglerna säger att man inte får exportera vapen till ett land som är i väpnad konflikt med en annan stat. Man får inte heller exportera vapen till en stat som är inblandad i en internationell konflikt som kan leda till väpnad konflikt. Man får inte exportera vapen till ett land som har inre väpnade oroligheter.

Detta säger oss att vilken tolkning man än ger konflikten med Östra Timor eller vilken ställning man än ger Östra Timor i förhållande till Indonesien, kan vapenexport inte få förekomma.

Nr 146

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av ärenden rörande
vapenexport
till Indonesien*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av ärenden rörande
vapenexport
till Indonesien*

Anf. 157 SVEN-ERIK NORDIN (c):

Herr talman! Det är riktigt att regeringen 1978 beviljade exportlicens för fyra stycken 40 mm marinluftvärnskanoner till Indonesien. Det skedde med tillämpning av de riktlinjer som riksdagen har antagit för krigsmaterielexport. De riktlinjerna – för att upprepa det än en gång – innebär ju att det är förbjudet att exportera krigsmateriel till land som befinner sig i väpnad konflikt med annan nation.

Då är den första frågan: Befann sig Indonesien i väpnad konflikt med annat land? Det var man inte, därför att Östra Timor är icke erkänt som egen nation.

Sverige anser att Östra Timor borde få självständighet. Därav röstningen i FN tidigare – sedan har Sverige ändrat sitt votum beroende på att man har ett de facto-förhållande. Östra Timor betraktas nu allmänt vara inlemmat i den indonesiska staten. Det har man för länge sedan accepterat borta i Asien – Indonesiens grannar anser detta vara förhållandet. I längden kan vi inte förneka ett faktum.

Alltså: Östra Timor är icke och har inte varit någon egen nation.

Då kommer vi in på nästa fråga: Förkommer det väpnade inre oroligheter i Indonesien? Att det har förekommit väpnade inre oroligheter i Östra Timor är riktigt, men uppenbarligen har Indonesien för länge sedan lyckats pacificera dem. Det är också ett faktum.

Bestämmelserna säger vidare att det är möjligt att ge licens för export av defensiva vapen. Luftvärnskanoner är defensiva vapen.

Sådan har tolkningen varit. Låt mig bevisa det genom att ta upp ett par exempel – man måste väl trots allt vara konsekvent i sin bedömning, oavsett vilken kulör regeringen än må ha.

Vi hade fallet Pakistan i början av 1970-talet. Den dåvarande socialdemokratiska regeringen tillät export av flygplan till Pakistan, trots att Pakistan befann sig i väpnad konflikt med Indien. Det var ett vida värre förhållande, men man ansåg ju då att dessa flygplan kunde betraktas vara defensiva. USA avbröt sin export av krigsmateriel till Pakistan, medan en socialdemokratisk regering i Sverige inte avbröt Sveriges export. Det borde åtminstone den socialdemokratiske talesmannen ha i minnet, om han vill försöka vara konsekvent.

Vi kan ta Iran som exempel. Det har oavbrutet försiggått inre oroligheter i Iran. Kurderna har länge kämpat för sin självständighet. Trots detta beviljade den socialdemokratiska regeringen på sin tid exporttillstånd till Iran. Det gör inte den icke-socialistiska regeringen. Den anser att man inte skall skicka vapen till en stat av Irans typ och beskaffenhet. Och någon större skillnad på Iran i dag under Khomeini och Iran under shahens tid tycker jag inte att det finns.

Herr talman! I denna sena timme hoppas jag att kammaren ursäktar mig att jag inte tar upp det i och för sig mycket intressanta ämnet vapenexport; det blir tillfälle till det framöver. Jag vill bara för min personliga del betyga att jag gärna såge att de bestämmelser vi har på det här området blev mera preciserade, och jag hoppas att det är möjligt att vi kan fatta ett sådant beslut

under nästa års riksdag. Det skulle också underlätta konstitutionsutskottets granskning av vapenexporten så att vi finge renare linjer och förhoppningsvis skulle slippa de här demonstrationerna, även om de i det här fallet mera har varit av politisk än av konstitutionell art.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 158 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Jag förstår att Sven-Erik Nordin vill krypa ifrån den här frågan med tanke på att han inte har någon argumentation från utskottsmajoriteten att stödja sig på. Där avspisar man den här frågan på ett par rader, så jag förstår att det är svårt för Sven-Erik Nordin. Men det här är en oerhört viktig fråga, och det visar inte minst det försvarstal som Sven-Erik Nordin försökte framföra men som inte var något försvar. Jag må säga att Sven-Erik Nordin uppträder som en mycket dålig brännvinsadvokat för den borgerliga regeringen – men uppgiften är kanske inte så lätt.

Östtimor är inte en egen nation utan en del av Indonesien, säger Sven-Erik Nordin. Vi är inte alls överens på den punkten, men låt oss hålla oss till detta. Det kan ändå inte vara någon ursäkt för vapenexporten. I bestämmelserna står nämligen också att till ett land som har inre oroligheter får man heller inte exportera vapen. Och nog förekommer det i så fall inre oroligheter i Indonesien, Sven-Erik Nordin, eftersom där pågår full väpnad konflikt. Befrielseörelsen och befolkningen på Östtimor har inte alls krossats, trots att Indonesien under så många år har försökt. Tvärtom pågår i dag en intensifierad kamp mot de indonesiska inkräktarna. Det är vad som sker i dag.

Jag tycker att Sven-Erik Nordin skulle försöka hålla sig litet grand till fakta och inte använda fascistgeneralernas i Indonesien argument – för det argument de försöker sprida ut i världen är just att nu är det lugnt på Östtimor. Låt oss lyssna på Östtimors utrikesminister, som för inte så länge sedan var här och berättade hur det i verkligheten ligger till på Östtimor.

Det andra argumentet, herr talman, är att det här handlar om defensiva vapen. Varifrån har Sven-Erik Nordin fått det? Låt oss hålla oss till experterna – det bör vi ändå i rimlighetens namn göra. Svenska arméns instruktioner för de här luftvärnskanonerna talar om någonting helt annat, nämligen att de är mycket offensiva vapen som kan användas hur som helst. Vi kan också gå till försvarets materielverk; där säger en herre som heter Göran Ditzinger: Visst går det att använda luftvärnspjäser som antigerilla-vapen.

Det här stämmer inte med Sven-Erik Nordins resonemang. Vem skall vi tro på? Jag föredrar att tro på svenska arméns instruktioner för de här vapnen och på försvarets materielverk. Kanonerna är offensiva vapen som används mot ett folk som slåss för sin frihet, som slåss för demokratiska rättigheter, som slåss för att självt få bestämma över sitt land och sin utveckling. Den borgerliga regeringen medverkar till att försvåra detta genom att förse de indonesiska inkräktarna med vapen som bevisligen används mot detta folk.

Nr 146

**Onsdagen den
20 maj 1981**

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av ärenden rörande
vapenexport
till Indonesien*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av ärenden röran-
de vapenexport
till Indonesien*

Anf. 159 YNGVE NYQUIST (s):

Herr talman! Min meddebattör tycks glömma hur den här frågan har behandlats i FN. Där har Sverige verkligen agerat, först i säkerhetsrådet och sedan genom att delta i omröstningen om resolutionen. Likväl – det är särskilt att märka – tar man upp förhandlingar om nya vapenleveranser. Förhandlingarna började 1977, och leveranserna skulle ske 1978 till ett land. Som här har påpekats, med pågående oroligheter. Den jämförelse med Pakistan som görs är litet märklig. I fråga om Indonesien gäller det ju upptagande av nya leveranser. Man skall ha klart för sig att vad som där pågår, på sina håll har rubricerats som folkmord. Jag kan under inga förhållanden instämma i den bedömning som utskottets företrädare här gör.

Anf. 160 SVEN-ERIK NORDIN (c):

Herr talman! Jag har sannerligen inte smitit ifrån någon debatt. Om jag hade velat göra det, så hade jag inte åtagit mig att diskutera den här frågan å utskottsmajoritetens vägnar. Jag kunde i så fall lika gärna ha skickat fram någon annan. Men jag har inte varit rädd för att ta den här debatten. Jag anser nämligen att vi är tvungna att följa de riktlinjer som riksdagen har antagit ända tills vi antar nya. Jag efterlyser konsekvens från reservanterna i deras ställningstaganden.

Sedan några ord till Bertil Måbrink. Luftvärnskanoner betraktas hos oss i Sverige såsom defensiva vapen. Jag vet mycket väl att det finns militärer som säger att det bara är att sänka kanonröret, och så kan man skjuta åt annat håll. Och det är riktigt. Men så länge luftvärnskanoner definieras som defensiva vapen, så får vi finna oss i det.

Bertil Måbrink är fräck nog att säga att jag lyssnar till indonesiska generaler. Jag har aldrig träffat en indonesisk general och inte heller lyssnat till någon. Vad jag och den svenska regeringen har lyssnat till är svenska ambassadörer. Det är dessa som sänder hem rapporter om hur det står till ute i världen. De talar om för oss om ett land har kontroll över sitt territorium eller inte, om det förekommer väpnade inre oroligheter eller inte, om landet i fråga är på väg in i en konflikt med annat land osv. Det är dessa rapporter som ligger till grund för regeringens beslut i vapenexportärenden. Det är dessa ambassadörer som jag tycker att man också skall lyssna till.

Det är möjligt att Bertil Måbrink med de skäl han kan ha för det brukar lyssna till generaler och därför tror att andra gör detsamma. Men jag gör det inte.

Anf. 161 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Nu säger Sven-Erik Nordin att regeringen får sina informationer från de svenska ambassadörerna. Jag antar att det i detta fall är från ambassadören i Djakarta. Frågan är dock hur gamla de informationer som Sven-Erik Nordin åberopar är. Är de från i år, eller är de från 1978 eller 1979? Under de åren hade motståndsrörelsen Fretilin vissa svårigheter. Men dessa svårigheter är övervunna, och nu har man intensifierat kampen. Är det

inte bättre att vi lyssnar till representanterna för Fretilin och för republiken Östra Timor? Skall vi inte tro på dem? De har ju informerat bl. a. den svenske utrikesministern.

Det är riktigt att Fretilin inte har kontroll över hela territoriet. Man behärskar inte huvudstaden Dili, men praktiskt taget hela landsbygden behärskas av Fretilin. Men det kan väl, Sven-Erik Nordin, ändå inte vara ett argument för att försvara den svenska vapenexporten till generalerna i Indonesien. Jag kan inte tro att Sven-Erik Nordin använder det som ett argument, trots att det faktiskt verkar så. Jag hoppas dock att det inte är på det sättet.

Jag vill fråga Sven-Erik Nordin: Är det riktigt att de svenska bestämmelserna när det gäller vapenexport också säger att export av vapen inte får ske till land som har inre väpnad konflikt? Om vi kan vara överens om att bestämmelserna är sådana, hur kan då Sven-Erik Nordin stå här och försvara den svenska vapenexporten? Det är för mig obegripligt.

Den svenska vapenexporten till Indonesien strider mot de bestämmelser som finns för export av vapen. Därför måste regeringen prickas. Den har nämligen brutit mot bestämmelserna. Det är märkligt att inte någon borgerlig ledamot kan följa Olle Wästbergs i Stockholm exempel i Telub-affären och erkänna de klara bevis som finns när det gäller vapenexporten till Indonesien. Det är ett enormt hyckleri som ni gör er skyldiga till.

Anf. 162 TALMANNEN:

De talare som har varit anmälda under avsnittet Handläggningen av ärenden rörande vapenexport till Indonesien har nu haft ordet. Därefter har ordet begärts av Hans Gustafsson.

Anf. 163 HANS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! När nu en lång dags granskningsdebatt lider mot sitt slut, framstår det mot bakgrund av gjorda deklARATIONER som sannolikt att riksdagen i åtminstone ett avseende är beredd att rikta allvarlig kritik mot regeringarna Fälldin, både den första och den andra, mot regeringen Ullsten samt alldeles speciellt mot de förutvarande statsråden Karin Söder, Eric Krönmark och Staffan Burenstam Linder.

Konstitutionsutskottets granskning och riksdagens ställningstagande till denna får enligt de nuvarande reglerna inte samma statsrättsliga betydelse som en anmärkning enligt den gamla regeringsformens bestämmelser skulle ha fått. När riksdagsmajoriteten i dag riktar anmärkningar mot regeringen eller enskilda statsråd är detta i första hand en betydelsefull politisk markering. Detta understryks inte minst av det ovanliga i situationen. Sedan den nya ordningen för granskningsarbetet infördes har det tidigare bara skett vid ett enda tillfälle.

Av hänsyn till den vikt som tillmäts – och måste tillmätas – konstitutionsutskottets granskning som ett led i riksdagens kontroll av regeringen, är det naturligt att frågan vilka politiska slutsatser som regeringen och de berörda

Nr 146

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Den statsrättsliga
betydelsen av
konstitutionsut-
skottets gransk-
ning*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Den statsrättsliga
betydelsen av
konstitutionsut-
skottets gransk-
ning*

statsråden bör dra av riksdagens kritik aktualiseras. Den frågan har hittills inte ställts på sin spets, eftersom anmärkning enligt den nuvarande ordningen inte någon gång riktats mot statsråd som förtfarande tillhör regeringen.

Nu kan det tyckas, herr talman, att detta också i dag är en akademisk fråga. Det borgerliga trepartisamarbetet klarade ju inte heller denna gång en fullständig mandatperiod. Alla statsråden har redan avgått.

Jag har alltså av naturliga skäl inte begärt ordet för att kräva de berörda statsrådets avgång. Men jag vill inför kammaren klart deklarerat att vi socialdemokrater anser att de borgerliga partierna skall ta de politiska konsekvenserna av den hårda kritiken. Enligt vår mening har de statsråd som sannolikt i dag blir utsatta för riksdagens kritik inte uppfyllt de krav som riksdagen och medborgarna har rätt att ställa på sina främsta politiska företrädare.

Det måste mot denna bakgrund sägas ifrån att det skulle betraktas som en uppenbar ringaktning av riksdagen och dess ställningstaganden, om något av de statsråd som i dag kritiseras av riksdagen kommer att ingå i den nya regering som enligt uppgift skall presenteras riksdagen om någon dag.

Riksdagens granskning av regeringens och de enskilda statsrådets fögderi är ett viktigt inslag i den kontrollmakt som krävs för att ytterst säkra att de politiska partierna följer inte bara till bokstaven utan också till andan den parlamentariska princip som präglar den nya författningen.

Att efter en opinionsyttring från riksdagen av det slag som sannolikt kommer att göras i kväll i stort sett omedelbart utse någon av de kritiserade statsråden för en ny regeringspost skulle innebära en bristande respekt för riksdagen och vara ett steg på en väg som leder till en urholkning av riksdagens auktoritet, och det skulle förtä mycket av den viktiga kontrollfunktion som konstitutionsutskottets granskning bevisligen har i fråga om arbetet inom regeringen. En sådan utveckling kan med hänsyn till den parlamentariska demokratins legitimitet och riksdagens anseende bland medborgarna inte accepteras.

Anf. 164 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Det är helt nya konstitutionella principer som Hans Gustafsson här introducerar. Riksdagen har vid många tidigare tillfällen framfört kritik mot olika statsråd. Under lotteririksdagen framfördes i åtskilliga fall kritik mot statsråd. Statsrådet Östen Undén prickades i Wennerströmaffären. I årets dechargebetänkande anfördes kritik även mot regeringen i dess helhet på en lång rad punkter. Under föregående år har anmärkningarna mot regeringarna för brister i olika avseenden varit ymniga. Det är följaktligen inte så, herr talman, att man någonsin tidigare har tillämpat den princip som Hans Gustafsson nu för fram.

Till detta kommer, herr talman, att detta konstitutionella slutord, detta slutackord, fogas till en debatt där det alldeles klart påvisats att socialdemokraterna under det senaste året totalt bytt ståndpunkt i själva sakfrågan. Hans Gustafsson har inte varit här under dagen – jag hälsar honom

välkommen – och jag tycker därför att vi är skyldiga honom en kort resumé av den debatt som förevarit.

Vi har i dag kunnat konstatera att socialdemokraterna, som 1980 försvarade Karin Söders klartecken till Telub-affären och som anklagade de borgerliga regeringarna för att icke tillräckligt starkt offentligt backa upp denna affär, i år har intagit den rakt motsatta ståndpunkten. Jag skall inte åter besvara kammaren och särskilt inte Olle Svensson med att läsa upp vad Olle Svensson i fjol sade inför kammaren. Men huvudtanken i hans anförande var: Vi socialdemokrater kritiserar icke Karin Söder för att hon har gett klartecken till Telub-affären. Vi kritiserar däremot de borgerliga regeringarna för att de inte tagit ansvar för detta klartecken och offentligt stöttat upp affären.

I år är det en helt annan socialdemokratisk politik vi har fått höra. Socialdemokraterna gjorde i fjol samma bedömning som de nu vill pricka Karin Söder för. De gjorde den bedömningen på ett bättre informationsunderlag än Karin Söder förfogade över.

Jag tycker att detta behöver sägas för att ge ett riktigt perspektiv åt de nya konstitutionella idéer som Hans Gustafsson här introducerar.

Anf. 165 HANS GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Det finns andra möjligheter att lyssna på inläggen i kammaren än att vara placerad här. Jag har lyssnat till Daniel Tarschys beskrivning av skillnaderna i ståndpunktstagande från socialdemokraternas sida när det gäller den granskning som skedde 1980 och den som nu är föremål för debatt. Jag har också lyssnat till Olle Svenssons svar på Daniel Tarschys inlägg. Daniel Tarschys kunde inte då övertyga mig om sin ståndpunkt, och han har inte heller gjort det nu. Jag har ingen anledning att ta upp en debatt med Daniel Tarschys i sakfrågan, eftersom han och Olle Svensson har ägnat en stor del av tiden i dag åt att föra den.

När det gäller frågan om de nya konstitutionella principerna som gäller har Daniel Tarschys rätt, därför att det är första gången sedan den nya författningen kom till som ett sådant ärende har förekommit i riksdagen. Det har icke sedan 1974 förekommit mer än en anmärkning av riksdagens majoritet. Den riktades mot ett statsråd som redan hade avgått. Det har icke förekommit en motsvarande situation som den som nu föreligger. Mot den bakgrunden är det självfallet klart att det är en ny princip – den blir i så fall inte sämre för det.

Anf. 166 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Jag beklagar djupt att jag inte genom radion har lyckats övertyga Hans Gustafsson om att socialdemokraterna har bytt ståndpunkt. Då är jag nödsakad att göra det här i kammaren.

Får jag åter citera vad den socialdemokratiske talesmannen sade i denna talarstol för ett år sedan: "Utrikesdepartementets ställningstagande, som var godkänt av utrikesminister Karin Söder, blev avgörande för att man kunde fullfölja förhandlingarna om utbildning av libyska tekniker.

Nr 146

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Den statsrättsliga
betydelsen av
konstitutionsut-
skottets gransk-
ning*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Den statsrättsliga
betydelsen av
konstitutionsut-
skottets gransk-
ning*

Jag har sagt att vi socialdemokrater inte har kritiserat denna klarorder från regeringen – det har vi inte haft någon anledning att göra. Vad vi har kritiserat är att regeringen inte tagit konsekvenserna av sin klarorder och öppet i debatten erkänt sitt ställningstagande. Detta tycker jag har skapat oklarhet hos dem som har sökt råd hos regeringen, och det är *det* vi har kritiserat.”

Litet senare sade han: ”Vad vi har kritiserat är att regeringen och dess representanter och försvarare – – – inte haft det politiska kuraget att stå fast vid att man givit klarorder till den här utbildningen och att ni inte utåt tagit ansvaret för detta.”

Med andra ord: Vad socialdemokraterna i fjol kritiserade regeringen för var att man inte backade upp Telub-affären, att man inte offentligt tog ansvar för vad som beskrevs vara ”klarorder” från Karin Söder. I år driver socialdemokraterna rakt motsatt ståndpunkt och anser dessutom att om riksdagen nu skulle förena sig med den ståndpunkt som socialdemokraterna intar i år, och som alltså är den rakt motsatta från fjolårets, skall detta ha sådana konsekvenser att den person som 1977 hade samma uppfattning som den socialdemokraterna på ett bättre underlag kom fram till 1980 icke bör få ingå i en regering. Men Hans Gustafsson: Vilken socialdemokrat kan då få ingå i en svensk regering?

Anf. 167 HANS GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Jag har inte bara lyssnat till Daniel Tarschys genom radion. Jag har också haft förmånen att få se honom i TV, och nu har jag lyssnat till honom in natura.

Han har fortfarande inte övertygat mig om riktigheten i sin ståndpunkt. Jag förstår att Daniel Tarschys stannar vid att föra en diskussion kring konstitutionsutskottets betänkande från föregående år. Det är tydligen mera intressant för Daniel Tarschys att diskutera det som redan är behandlat av riksdagen än att diskutera det betänkande som föreligger i dag. Sakförhållandet är att det i dag i konstitutionsutskottets betänkande finns en reservation när det gäller granskningen av statsrådets ämbetsutövning.

Det finns anledning att anta att den reservationen kommer att vinna riksdagens gillande. Därmed har riksdagen uttryckt en anmärkning mot tre statsråd. Jag säger att det vore ringaktning av riksdagen om ett av dessa statsråd, eller alla, omedelbart eller dagen efter det att riksdagen har uttalat sin anmärkning skulle utses till statsråd.

Anf. 168 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Låt oss inte tala om den snö som föll i fjol, sade socialdemokraternas talesman tidigare här i debatten. Hans Gustafsson gör samma ställningstagande, och jag förstår verkligen att man inte gärna vill tala om den ståndpunkt man intog i fjol, nu när man vill pricka Karin Söder. Men låt ändå detta vara klart. Den konstitutionella debatten får väl fortsätta.

Det är alldeles uppenbart att riksdagen under gångna år upprepade gånger har uttalat kritik mot olika statsråd, socialdemokratiska lika väl som

borgerliga. Hittills har en sådan kritik aldrig bedömts få de konsekvenser som Hans Gustafsson nu anser det vara självklart att den skall få.

Detta är med andra ord en ny princip. Hans Gustafsson sade att den inte behöver vara sämre för det. Nej, kanske inte – låt oss diskutera den. Men låt oss göra fullkomligt klart att detta är en ny princip som socialdemokraterna föreslår. Den vanliga metoden för att förändra vår grundlag är att man väcker förslag därom och att beslut härom fattas under två efter varandra följande riksdagar.

Talmannen anmälde att Hans Gustafsson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 169 HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Diskussionen har nu på slutet utvecklats på ett sådant sätt att den som deltagit i granskningsarbetet i konstitutionsutskottet inte bara i år utan under en följd av år måste reagera, därför att det i allt detta ligger ett underkännande av riksdagens kontrollmakt. Man har t. o. m. under debatten låtit förstå att vad riksdagen om en stund kommer att besluta betyder ingenting. Något sådant underkännande av riksdagens kontrollmakt trodde jag inte skulle komma. Det betyder nämligen att man också nedvärderar det grova, hårda arbete som utförts i kontrollsyfte inom konstitutionsutskottet – den enda möjlighet att kontrollera regeringens administration och regeringsledamöternas arbete som finns enligt den svenska författningen.

I slutändan drabbar denna kritik också riksdagen själv. Ställer sig kammaren bakom den ståndpunkten att det är betydelselöst vad kammaren beslutar i en sådan här fråga, har kammaren också dragit ett streck över sin egen kontrollmöjlighet.

Jag har velat säga detta alldeles oberoende av vilka personer som kan drabbas av den kritiken. Här är det ju inte fråga om att införa nya grundlagsbestämmelser, utan här är det fråga om en tolkning av de beslut som riksdagen kommer att fatta. Jag hoppas att riksdagen fattar besluten under allt det ansvar som riksdagen brukar känna och som innebär att riksdagen tar på allvar sina egna beslut. Det räcker att vissa statsråd inte gör det.

Anf. 170 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Jag är i ett litet dilemma. Man har rätt till genmäle när man blir apostroferad, men jag har begärt genmäle för att säga att jag icke känner mig apostroferad av Hilding Johansson.

Anf. 171 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag blev mycket förvånad över Hans Gustafssons inlägg, och jag vill klart säga ifrån att Hans Gustafssons slutsatser inte står i överensstämmelse med vad som kan bli resultatet av konstitutionsutskottets granskning vare sig man går till de konkreta reglerna i författningen eller till

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Den statsrättsliga
betydelsen av
konstitutionsut-
skottets gransk-
ning*

de uttalanden som finns i förarbetena. Att Hans Gustafsson inte känner till detta kan jag möjligen förstå, men att Hilding Johansson så oförbehållsamt ansluter sig till Hans Gustafssons innovationer förvånar mig verkligen.

Riksdagen varken avsätter eller inkompetensförklarar några enskilda statsråd på detta sätt. Hans Gustafssons förslag är ett politiskt ställningstagande. Vad han har att göra, om han på politiska grunder vill avsätta ledamöter i sittande eller kommande regeringar, är att gå den väg som författningen anvisar, nämligen genom misstroendeförklaring. Att dessutom Hans Gustafssons förslag, liksom den socialdemokratiska reservationen i sig, inte äger saklig grund har vi i debatten i dag fått helt klargjort.

Det förvånar mig verkligen att Hans Gustafsson lånar sig till en så här ovärdig hantering. Hans Gustafssons innovationer kan de personer som de möjligen riktar sig mot bära med största lätthet.

Anf. 172 HANS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Inläggen av Bertil Fiskesjö, som är konstitutionsutskottets ordförande, ger verkligen anledning till förvåning.

Bertil Fiskesjö säger att det förslag som jag framfört inte står i överensstämmelse med grundlagen. Jag har för det första inte framfört något förslag – jag har gett uttryck för en uppfattning. För det andra kan väl ändå inte Bertil Fiskesjö göra gällande att det skulle stå i strid med grundlagen att uttala respekt för riksdagens beslut.

Bertil Fiskesjö säger vidare att detta är en ovärdig hantering. Det är verkligen också förvånande att konstitutionsutskottets ordförande säger detta. Om vi vill visa aktning för konstitutionsutskottets granskningsarbete och riksdagens uttalande skulle det vara en ovärdig handling!

Jag är dessutom förvånad över att konstitutionsutskottets ordförande, som i flera månader hållit på med granskningsarbete avseende bl. a. Telub-affären, som har suttit i överläggningar och hållit förhör med ett stort antal människor och som har producerat ett granskningsbetänkande som till hälften upptar Telub-affären, menar att det skulle sakna all betydelse.

Vidare säger Bertil Fiskesjö: Det finns enligt författningen *ett* sätt att avsätta ett statsråd, och det är att begära misstroendeförklaring och få en sådan antagen i kammaren. Men det kan man ju bara begära när det gäller ett statsråd som sitter som statsråd – det går inte att begära misstroendeförklaring mot dem som redan har avgått.

Jag tror heller inte att det skall visa sig nödvändigt. Jag har, Bertil Fiskesjö, så stor tilltro till statsministerns omdöme och statsministerns omsorg om riksdagens anseende, att jag vill säga att det sannolikt inte kommer att bli nödvändigt med ett sådant här förfarande. Jag förmodar att statsministern vid utseende av sina statsråd kommer att ta hänsyn till den aktning och respekt för riksdagens beslut som han bör visa. Jag hyser ingen oro på den punkten.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Den statsrättsliga
betydelsen av
konstitutionsut-
skottets gransk-
ning*

Anf. 173 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag konstaterar att Hans Gustafsson inte har noterat vad jag ganska noga gick igenom i mitt inledningsanförande i dag, nämligen att vi 1971 avskaffade den politiska ansvarigheten i samband med konstitutionsutskottets granskning.

Jag kan inte begära att Hans Gustafsson skall ha läst in en sådan här sak i detalj. Men jag är ytterligt häpen över den självsäkerhet med vilken han yttrar sig i denna fråga.

Vad som blir följderna, om Hans Gustafssons ståndpunkt accepteras, är ju att vi bakvägen resonemangsvis genom ett hastigt framfört anförande, som eventuellt en majoritet kan ansluta sig till, ändrar gällande bestämmelser utan att företa de formändringar som i så fall borde göras.

Anf. 174 HANS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Jag är väl medveten om att den politiska ansvarigheten enligt 107 § i den gamla regeringsformen inte längre gäller. Jag har heller inte åberopat den.

Bertil Fiskesjö sade här i kammaren i dag, när debatten om Telub-ärendet avslutades, att en anmärkning mot statsråden inte har någon som helst betydelse, utan den läggs bara till handlingarna. Hur kan konstitutionsutskottets ordförande visa riksdagen och konstitutionsutskottet så litet respekt? Hur skall allmänheten kunna få respekt för riksdagen och för konstitutionsutskottets granskningsarbete, när utskottets ordförande anser det vara av noll och intet värde – en anmärkning är det bara att lägga till handlingarna?

Det finns ingenting, Bertil Fiskesjö, i grundlagen som säger att en ledamot icke skall kunna uttala en mening om vad som bör iaktas med hänsyn till av riksdagen eventuellt gjord anmärkning.

Det står inte i strid med några som helst bestämmelser, inte heller med förarbetena, inte heller med den praxis som har utvecklats av de borgerliga partierna under den tid då de satt i oppositionsställning – för det var ni som byggde vidare på att göra granskningsarbetet till ett politiskt granskningsarbete. Det är ni som har bestämt takten.

Anf. 175 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! I min slutreplik till Telub-affären lämnade jag en redovisning av vad som faktiskt gäller. Om Hans Gustafsson lugnar sig en stund kommer han då att få uppleva att konstitutionsutskottets betänkande just läggs till handlingarna.

Anf. 176 HANS GUSTAFSSON (s):

Herr talman! Jag har aldrig bestritt att konstitutionsutskottets betänkande skulle komma att läggas till handlingarna – jag trodde inte att det skulle bäras ut på gator och torg.

Men jag tycker nog att konstitutionsutskottets ordförande handskas väl

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjän-
steutövning m. m.*

nonchalant med ett viktigt granskningsarbete när han tycker att det enda han behöver påpeka – till vad verkan det kan ha – är att det läggs till handlingarna. Skall ändå inte detta granskningsarbete, som har pågått i månader och resulterat i ett betänkande, ha någon liten effekt. utan är avsikten bara att efter två månaders arbete bara stoppa in det i hyllan. Bertil Fiskesjö?

Anf. 177 TALMANNEN:

Propositioner ställs först beträffande envar av de frågor som berörs i de reservationer som fogats till betänkandet samt i de under överläggningen framställda särskilda yrkandena. Därefter ställs proposition i ett sammanhang på övriga i betänkandet upptagna frågor.

Parlamentarismen och regeringens beslutsformer

Beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 163 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 1 av Hilding Johansson m. fl.

Åtgärder med anledning av riksdagens skrivelse om inrättande av nationella samhällsägda utvecklingsbolag

Beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 163 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 2 av Hilding Johansson m. fl.

Handläggningen av vissa planfrågor

Beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 163 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 3 av Hilding Johansson m. fl.

Telub-ärendet

Anf. 178 TALMANNEN:

Propositioner ställs först i fråga om vart och ett av de statsråd mot vilka i reservation eller särskilt yrkande riktats anmärkning beträffande deras befattning med Telub-ärendet. Därefter ställs propositioner i ett sammanhang beträffande vad utskottet i övrigt anfört under detta avsnitt.

Statsrådet Karin Söders befattning med Telub-ärendet

Beslöts med 165 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört. 162 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 4 av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del.

Företvarande statsrådet Eric Krönmarks befatning med Telub-ärendet

Beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde. 162 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anfördes i reservation 4 av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del.

Företvarande statsrådet Staffan Burenstam Linders befatning med Telub-ärendet

I en förberedande votering avgavs 148 röster för att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anfördes i reservation 4 av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del. 17 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anfördes i det av Jörn Svensson under överläggningen framställda yrkandet i motsvarande del. 162 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad som anfördes i reservation 4 av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del. 163 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde.

Företvarande statsrådet Hadar Cars befatning med Telub-ärendet

I en förberedande votering avgavs 149 röster för att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anfördes i reservation 4 av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del. 20 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anfördes i det av Jörn Svensson under överläggningen framställda yrkandet i motsvarande del. 158 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad som anfördes i reservation 4 av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del. 161 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Telub-ärendet i övrigt

I en förberedande votering avgavs 152 röster för att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anfördes i reservation 4 av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del. 16 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anfördes i det av Jörn Svensson under överläggningen framställda yrkandet i motsvarande del. 159 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen beslöts med 163 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde. 148 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med

*Granskning av
statsrådets tjän-
steutövning m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjän-
steutövning m. m.*

gillande av vad som anförts i reservation 4 av Hilding Johansson m. fl. i motsvarande del. 16 ledamöter avstod från att rösta.

Ändrade regler för basbeloppet

Beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde. 163 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 5 av Hilding Johansson m. fl.

Handläggningen av stödet till NCB

Beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde. 163 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 6 av Hilding Johansson m. fl.

Dispens enligt den s. k. Sydafrikalagen

I en förberedande votering avgavs 148 röster för att utskottets anmälan i förevarande del skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 7 av Hilding Johansson m. fl. 16 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i det av Bertil Måbrink under överläggningen framställda yrkandet. 161 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde. 148 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 7 av Hilding Johansson m. fl. 15 ledamöter avstod från att rösta.

Handläggningen av vissa varvsfrågor

Beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde. 163 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 8 av Hilding Johansson m. fl.

Vissa frågor rörande energipolitiken

Beslöts med 311 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde. 16 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i det av Oswald Söderqvist under överläggningen framställda yrkandet.

Handläggningen av ärenden rörande vapenexport till Indonesien

Beslöts med 164 röster att lägga utskottets anmälan i förevarande del till handlingarna med gillande av vad utskottet anförde. 163 röster avgavs för att utskottets anmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i reservation 9 av Hilding Johansson m. fl.

Övriga i betänkandet upptagna frågor

Utskottets anmälan lades till handlingarna med gillande av vad utskottet anfört.

Nr 146

Onsdagen den
20 maj 1981

2 § Ammoniaktillverkningen i Kvarntorp

Föredrogs försvarsutskottets betänkande 1980/81:27 om ammoniaktillverkningen i Kvarntorp (prop. 1980/81:186).

Ammoniaktillverkningen i Kvarntorp

Anf. 179 HÅKAN STRÖMBERG (s):

Herr talman! Trots att försvarsutskottet är enigt i sitt betänkande vill jag framföra några synpunkter med anledning av utskottets behandling av motion 2181, som samtliga riksdagsledamöter från Örebro län har väckt med anledning av proposition 186. Propositionen gäller avtal om stöd för fortsatt ammoniaktillverkning vid Supra AB:s fabrik i Kvarntorp t. o. m. utgången av 1982.

Som framgår av vår motion har vi ingenting att erinra mot avtalet som sådant. Men med tanke på de många turer som har förekommit beträffande tillverkningen av ammoniak vid Kvarntorpsfabriken har vi motionärer föreslagit att den tidsfrist som enligt avtalet ges skall användas till utredning av en fortsatt inhemsk ammoniaktillverkning och till undersökning av möjligheten att framställa ammoniak av inhemska råvaror.

Jag kan ha en viss förståelse för att försvarsutskottet i detta betänkande enbart har tagit ställning till vårt inhemska behov av ammoniak vid en eventuell avspärning.

Men borde inte utskottet ha inhämtat yttrande över vår motion från näringsutskottet, så att man hade kunnat koppla samman en näringspolitisk bedömning av svensktillverkad ammoniak med ur beredskapssynpunkt inhemskt behov av ammoniak i en eventuell avspärningssituation? I vår motion har vi pekat på möjligheten att vid ammoniakfabriken i Kvarntorp utnyttja det tekniska kunnandet hos personalen och den moderna utrustning som finns i fabriken till en industripolitisk satsning, som skulle göra oss mindre importberoende och öka sysselsättningen, med tillverkning av produkter som vi själva har behov av, samtidigt som vi skulle stå bättre rustade vid eventuella avspärningar.

Utskottet skriver i betänkandet att det utgår ifrån att man i de avväganden som enligt propositionen skall göras för att man på sikt skall kunna tillgodose behovet av ammoniak och kvävegödselmedel vid avspärningar och krig också överväger de frågor som aktualiseras bl. a. i motion 2181. Men några ytterligare uttalanden anser utskottet inte behöver göras.

Med tanke på hur den regering som nu avgått har handlagt frågan om ammoniaktillverkning i Kvarntorp har jag svårt att hysa tilltro till ens den regering som nu håller på att bildas och som kommer att handlägga dessa ärenden i fortsättningen.

Flera utredningar som arbetat på området har pekat på åtgärder som skulle kunna göra svensk ammoniaktillverkning konkurrenskraftig, och överstyrel-

Ammoniak tillverkningen i Kvarntorp

sen för ekonomiskt försvar har uttalat att en minskning av vår inhemska tillverkning av ammoniak till under nuvarande nivå ur beredskapssynpunkt skulle framstå som helt oacceptabel. Trots det förhöll sig regeringen helt passiv fram till endast några dagar från den dag, den 31 mars i år, då tillverkningen vid ammoniakfabriken skulle upphöra.

Det är med tanke på detta handlande från regeringens sida litet märkligt att utskottet skrev under sitt betänkande under en tid då vi inte hade någon regering. Jag vet att det i utskottsbetänkanden är vanligt att göra uttalanden av den art som försvarsutskottet nu har gjort, men det är då under mera stabila regeringsförhållanden än vad vi nu har. Med tanke på att vi inte vet något om dem som närmast skall handlägga dessa frågor, den tillkommande regeringen, borde man ha frångått tidigare praxis och givit regeringen vissa anvisningar för hur den skall handlägga de här frågorna.

Herr talman! Jag finner det helt meningslöst att mot ett enhälligt utskott ha något yrkande, men jag kommer självfallet att med intresse följa den här frågans framtida utveckling.

I detta anförande instämde Sture Ericson (s), Kerstin Andersson i Kumla (s), Karin Flodström (s), Per Israelsson (vpk), Ingemar Konradsson (s) och Helge Hagberg (s).

Anf. 180 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Det är, som Håkan Strömberg mycket riktigt sade, ett enhälligt utskottsbetänkande, och jag skall genast be att få yrka bifall till detta.

Den tveksamhet som Håkan Strömberg hyser förefaller mig något onödig. Dels föreligger en enhällig bedömning från utskottets sida, dels lämnas en klar redogörelse för det avtal som nu ligger klart för underskrift. Försäkringar ges också både i propositionen och betänkandet om att tiden fram till nästa år någon gång skall användas för utredning av möjligheter och alternativ för att nå den försörjningsberedskap som vi behöver.

Låt mig då, eftersom Håkan Strömberg inte nämnde det, konstatera att staten nu kommer att satsa 45 milj. kr. på den fabrik i Kvarntorp som svarar för ungefär hälften av den inhemska produktionen av ammoniak. Det är alltså en betydande satsning som görs på denna försörjningsberedskap. Ammoniak är som bekant en nödvändig ingrediens vid framställningen av kvävegödsel.

Nu har Håkan Strömberg läst högt ur betänkandet om de åtgärder som regeringen genom överstyrelsen för ekonomiskt försvar och jordbruksnämnden också kommer att vidta. Det finns många frågetecken för den närmaste framtiden på det här området – exempelvis det faktum att norrmännen sannolikt kommer att tvingas använda sin naturgas på ett annat sätt än de nu gör. Det kan vara en faktor av betydelse också för den svenska ammoniak-tillverkningen på längre sikt.

Vi är från försvarsutskottets sida mycket angelägna om att betona betydelsen av den här inhemska tillverkningen. Givetvis kan vi inte göra oss helt beroende av import. Men vi måste också komma ihåg att den tillverkning

som sker i Kvarntorp är mycket förlustbringande. Om man skulle fortsätta den nuvarande framställningen av ammoniak, skulle det medföra en förlust på 30 milj. kr. om året. Nu går vi in och täcker större delen av den kostnaden fram till utgången av nästa år. Det huvudavtal som föreligger klart för undertecknande så snart riksdagen har fattat sitt beslut säkerställer alltså den svenska försörjningsberedskapen på ett mycket tillfredsställande sätt under den här tiden, och den tiden skall användas för att utreda allt det som bl. a. motionärerna men också överstyrelsen för ekonomiskt försvar och jordbruksnämnden är så angelägna om att vi får klarhet i.

Anf. 181 HÅKAN STRÖMBERG (s):

Herr talman! Jag hoppas att Göthe Knutson har rätt när han försöker trösta mig i min tveksamhet och försöker göra mig mera positiv till försvarsutskottets betänkande.

Min tveksamhet grundar sig på propositionen, som enbart talar om hur vi skall klara vår ammoniakförsörjning i en avspärningssituation. Den grundar sig också på att de 45 milj. kr. som satsats enbart skall täcka det underskott som Supra f. n. har; det är enligt avtalet, och det står ingenting om utredningen. Vidare grundar den sig på att man hänvisar till kommande avtal med Norge för att trygga vår ammoniakförsörjning under en eventuell avspärning. Men Norge har varken i dag eller inom överskådlig tid framöver någon ammoniak att leverera till Sverige. Därför har vi i vår motion pekat på en rad punkter som mycket seriösa utredningar har arbetat fram och som visar att vi med en riktig industripolitisk satsning förmodligen skulle kunna göra fabriken konkurrenskraftig. Vi skulle också bli betydligt mindre beroende av utlandet när det gäller råvaror för framställning av ammoniak i och med att vi skulle gå in och forska om ammoniakframställning ur inhemska råvaror.

Men jag hoppas att Göthe Knutson har rätt och att fabriken kommer att bestå i framtiden.

Anf. 182 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Det är angeläget att jag har rätt. Det finns emellertid en något optimistisk, jag skulle vilja säga alltför optimistisk, bedömning i den motion som har väckts av bl. a. Håkan Strömberg då det gäller möjligheten att åstadkomma en ekonomiskt bärkraftig produktion i Kvarntorp. Jag vill inte utesluta möjligheten, men det måste betonas att det är gissningsvis man kan ställa sådana prognoser.

I varje fall i dag finns det inte något som helst bevis för att man skall kunna åstadkomma en produktion i Kvarntorp som kan göra denna ammoniak-tillverkning lönsam.

Det är emellertid också fråga om vilken form av ammoniakframställning man kan tänkas ha – om den skall tas ur gas eller olja. Framtidens ammoniakpriser, som motionärerna förutsätter skall stiga, kommer måhända att ligga kvar på nuvarande nivå. Det finns ingenting som i dagsläget talar för att importpriserna kommer att öka mer än vad den nuvarande inflationsutvecklingen i omvärlden anger.

Utskottets hemställan bifölles.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Sommarverksam-
heter för barn
m. m.*

Föredrogs socialutskottets betänkande 1980/81:34 om sommarverksamheter för barn m. m.

Anf. 183 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag ber om ursäkt för att början av detta anförande blir litet personligt. För en tid sedan stod jag i denna talarstol och berättade hur jag bor, vilka åtgärder vi har vidtagit i bostadsområdet för att förbättra hyresnivån och bostadsmiljön. Och nu tänkte jag berätta vad jag skall göra i sommar.

För fyra år sedan kom det ett brev till fritidshemmet, där jag hade min grabb. I det brevet frågade man om några föräldrar och barn hade lust att åka på något som kallades för familjekoloni. Min pojke, som då var sju år, blev eld och lågor. Själv blev jag ganska tveksam. Att vara två veckor, som det var tänkt, tillsammans med helt okända människor lät litet jobbigt. Men jag tänkte att man ju alltid kan försöka. Jag hade hört att man i värsta fall kunde rymma från kollo, om det blev för besvärligt.

Vi for i väg, och det blev en av de bästa semestrar som jag har haft. Vi åkte till ett gammalt ålderdomshem i Dalarna, som hade varit Huddinge barnkoloni i många år. Det var ett skröpligt hus med torrdass, som saknade de flesta moderniteter.

Det blev två veckor som var som ett enda långt kalas. Första året – det var för fyra år sedan – så var det här ett projekt mellan socialstyrelsen och Huddinge kommun. Nu har vi fortsatt detta projekt och driver det själva. I sommar blir det fjärde året som vi reser i väg. Vi är 25 personer, ungefär lika många vuxna som barn. Vi delar in oss i lag, där varje lag får sköta matlagning och städning var tredje dag. Däremellan är man ledig.

Det är alla sorters familjer, alla sorters yrken, höll jag på att säga, olika generationer och skilda familjekonstellationer. Varje familj har sitt eget rum, vilket gör att man kan vara ensam om man vill. Annars finns det alltid något att göra och någon att prata med, barn eller vuxna.

Första året skrev Klas, som då var åtta år, i sin dagbok: Här är bra, solen skiner varje dag. Men det hade faktiskt regnat nästan varenda dag. Det spelade ingen roll, för vi hade det så bra: pingis och brännboll i stället för TV, goda och långa middagar, kanotpaddelturer, skogsvandringar och utflykter.

Vi har alltså fortsatt med den här verksamheten och skall åka i år igen. Vi träffas också under året, då vi tillsammans sysslar med matlagning, simning och annat. Vi bor allsammans i Skogås och har därför nära till varandra.

Den här gemenskapen betyder mycket för mig, och det gör den också för alla andra i gruppen, både barn och vuxna. Värme, trygghet, gemenskap, fostran och kul – det är de ord med vilka jag skulle vilja sammanfatta vårt kollo.

Herr talman! Semestern är annars en ganska svår tid för många människor.

Då ställs ofta allt på sin spets, allt skall fungera, och det vill till att man har pengar att betala den kommersiella fritiden med. Självorden och självmordsförsöken ökar just under sommaren. Och regniga somrar är särskilt påfrestande för tvåsamhetsfamiljerna.

I riksdagen har vpk väckt en motion om just familjekolonier. Den heter något så tråkigt som *motion om alternativa semesterformer och har nr 1979/80:368.*

Semestern styrs, på samma sätt som övrig fritid, av olika kommersiella intressen. Utmärkande för de vanligaste formerna av semester är särskilt isoleringen och privatiseringen av familjelivet. Semestern är ofta en skenbar idyll. Det knyts stora förhoppningar till semestern, och för många skall en trist vardagssituation kompenseras. Under semestern blir den vanliga livssituationen mer påtaglig. Och är man ensam i vanliga fall, blir man ofta ännu mer isolerad under semestern. Och en trasslig familjesituation kan bli ännu mer krisartad under semestern, då man lämnar de invanda rutinerna. Ett symptom på att semestern är en pressande tid är just den av mig nämnda ökande självmordsfrekvensen i semestertider.

Det är viktigt att vi hittar motvikter till den isolering och privatisering som många familjer lever i. Och det är mycket angeläget att vi utvecklar alternativa semesterformer, t. ex. familjekolonier, för speciellt barnfamiljerna. Det skall vara alternativ som mindre är inriktade på konsumtion och mera på att stärka gemenskapen mellan människor. Kollektiv familjesemester är ett sådant alternativ som har prövats på olika håll i Sverige och i utlandet. Och jag har således haft förmånen att under några år få delta i sådan verksamhet.

För att på annat sätt belysa vad som menas med familjekoloniverksamhet skall jag be att få citera två uttalanden som i en utvärdering av socialstyrelsen har gjorts av deltagare på en familjekoloni.

Den första är en hemarbetande kvinna på 30 år som har fyra barn. I en intervju om de två somrar som hon tillbringat på familjekoloni säger hon:

”När man lever så ensam som vi gjorde tappade man mer och mer av självförtroendet. Till slut vågade jag inte gå ut . . . jag skickade ungarna till affären när jag behövde handla. – På familjekolonin tvingades jag att prata med andra, det var svårt i början, eftersom jag inte litade på någon annan. – Här har jag nu fått se hur andra har det, hur de fungerar och lever, det ser man ju aldrig hemma, i vanliga fall sätter ju alla upp en mask som inte stämmer. Här ser jag att alla är lika innerst inne . . . även personalen har sina problem. – Det har varit bra för barnen också, de har lärt sig lita på andra vuxna, det blir mindre tryck på mig som mamma då. – Nu har jag ordnat daghem till ungarna och börjat plugga – men jag hade aldrig vågat gå in i ett klassrum om jag inte varit på familjekolonin tidigare och vant mig vid att vara med många människor.”

Jag tycker att kvinnan i denna berättelse pekar på kärnpunkterna i tanken bakom familjekolonier.

En annan kvinna, som är 25 år och har ett barn, säger:

"Jag blev så nervös där uppe på Per-Ols den första veckan, det fanns ju inget att göra . . . och inga varuhus eller affärer i närheten . . . Hemma blir jag också orolig ibland . . . känner mig liksom tom . . . då hjälper det om jag går till centrum, jag går alltid och handlar två gånger om da'n . . . jag har ju inte så mycket annat att göra. – Andra veckan på kolonin liksom lossnade det . . . jag upptäckte naturen, började komma i kontakt med folk . . . jag hade verkligen roligt!"

En kollektiv familjesemester kan förstås ges olika utformning. Man kan ha stugbyar, sommargårdar eller tärtläger med olika möjligheter till inkvartering.

Kollektiva semesterformer för familjer behövs av främst tre orsaker: Som alternativ till det kommersiella semesterutbudet, som alternativ till den traditionella barnkoloniverksamheten och sommarhemmen och som förebyggande social verksamhet och stöd till barnfamiljer.

Vpk menar att kommunerna bör få större möjligheter att anordna olika former av kollektiv semesterverksamhet, bl. a. familjekoloniverksamhet. Vi anser att det därför finns anledning att ge kommunerna statsbidrag för denna verksamhet och att låta den utredning som riksdagen uttalade sig för med anledning av kulturutskottets betänkande 1978/79:15 noggrannare utreda formerna för denna semesterverksamhet, så att fler människor kan få möjlighet att delta i den.

Herr talman! Med detta ber jag att få yrka bifall till vpk-motionen 1979/80:368.

Anf. 184 OVE KARLSSON (s):

Herr talman! I en från förra riksmötet uppskjuten motion, 1979/80:847, har jag tillsammans med Thure Jädestig och Mats Hellström tagit upp behovet av en upprustning av sommar- och lägergårdar.

Det måste vara mycket angeläget att man i större utsträckning än vad nu är fallet skapar förutsättningar för omsorg och fritidsverksamhet för barn och ungdomar under sommaren och andra lov. En förutsättning för arbetet att aktivera barn och ungdomar är tillgången på lokaler. Eftersom det finns starka skäl att skapa verksamhet för barn vid de tillfällen när de är lediga från skolan, anser jag att insatser måste till för att lösa frågan om den bristande tillgången på sommar- och lägergårdar.

Jag är glad att utskottet nu funnit det angeläget att det görs en inventering av hur situationen är när det gäller sommar- och lägergårdar. Med det tillkännagivande till regeringen som utskottet vill att riksdagen skall göra hoppas jag att frågan om en upprustning av sommar- och lägergårdar skall få ett rejält fall framåt.

I det sammanhanget vill jag framhålla det angelägna i att gjorda upprustningsplaner fullföljs. Nu är säkert flera av de planer som fanns i den 1977 gjorda inventeringen inaktuella eller på annat sätt svårrealiserbara. När regeringen skall överväga vilka åtgärder som behöver vidtas är det nödvändigt att ekonomiska resurser ställs till förfogande som möjliggör att

en upprustning kan komma till stånd. De ekonomiska resurserna måste vara av investeringskaraktär, men också så utformade att driftskostnaderna kan hållas på en realistisk nivå.

Säkert kan många av de planerade objekt för upprustning av sommar- och lägergårdar som finns vara lämpliga för beredskapsarbeten, vilka skulle kunna ge sysselsättning för arbetslösa byggnadsarbetare. För de objekt som framkommer vid en inventering och som skulle kunna vara lämpliga för beredskapsarbeten borde enligt min mening utgå högsta möjliga statsbidrag.

Från flera håll framförs också krav på lämpliga sommar- och lägergårdar när det gäller lägeraktiviteter för barn. Det behövs läger där barn kan träffas och lära sig att umgås med naturen och att visa hänsyn till den miljö som finns runt dem, ett behov som jag anser vara nog så angeläget.

Jag hoppas nu att regeringen snart aktualiserar frågan om en upprustningsplan avseende sommar- och lägergårdar och att medel ställs till förfogande, så att angelägna objekt kan startas snabbt. Varken byråkrati eller administrativt krångel får försena arbetet. Utskottets välvilliga behandling måste följas av en lika välvillig behandling från regeringens sida och hos de myndigheter som kan bli inblandade – om det så är arbetsmarknadsstyrelsen, socialstyrelsen eller eventuellt andra organ.

För dagen har jag, herr talman, inget annat yrkande än bifall till hemställan i socialutskottets betänkande 34, men jag kommer självfallet att noga följa frågan.

Anf. 185 THURE JADESTIG (s):

Herr talman! Sedan 1970-talet har vi via motioner, interpellationer och frågor försökt att driva fram frågan om upprustning av sommar-, kurs- och lägergårdar. Vi har i stort följt den mall som 1968 års barnstugeutredning presenterade i sitt slutbetänkande Barns sommar. Utredningen framhöll vikten av inventering, som skulle uppföljas av en turordning för upprustning. Utredningen framhöll också vikten av samverkan med berörda kommuner och riksorganisationerna, som står som intressenter. En av dessa är nykterhetsrörelsen – via sin samlingslokalsorganisation Våra gårdar. Inventeringen gjordes av socialstyrelsen 1977 på uppdrag av regeringen och överlämnades, efter vissa kompletteringar, till arbetsmarknadsstyrelsen våren 1978. Objekten var redovisade länsvis, och behovet av samhällsåtgärder var därmed dokumenterat. För 355 objekt beräknades totalkostnaden till närmare 150 milj. kr.

Förhoppningen stod den gången till att objekten skulle få hög prioritet i arbetsmarknadsstyrelsens s. k. beredskapsplaner och att arbetet skulle kunna påbörjas redan budgetåret 1979/80. Erfarenheten säger oss att vad som gjordes enbart var att skapa ett pappersberg, som blev liggande i länsarbetsnämndens arkiv.

Objektplanerna var också av socialstyrelsen indelade i olika prioritetsklasser, och sålunda kan jag från min utgångspunkt konstatera att av nykterhetsrörelsens något över 100 aktuella anläggningar kom ett tjugotal

Onsdagen den
20 maj 1981

*Sommarverksam-
heter för barn
m. m.*

med i den högsta prioritetsskassen. Från vår riksorganisations sida har vi försökt driva fram frågan i de aktuella länen, men vi kan tyvärr notera ett mycket stelt handläggningsmönster. Ytterst få objekt har under åren kunnat följas upp enligt de uppgjorda upprustningsplanerna – när vi har lyckats har det skett via arvsfonden i något enstaka ärende.

Det föreliggande utskottsbetänkandet är ändå mycket positivt. De synpunkter som vi i motion 847 aktualiserar delas av utskottet, som finner det angeläget att 1977 års gjorda upprustningsplan följs upp av regeringen och att den vidtar de åtgärder som behövs för att dessa upprustningsärenden kommer fram via länsarbetsnämndernas objektplaner under kommande budgetår.

Detta är sålunda en bekräftelse på att den senfärdiga handläggningen nu inte längre kan accepteras. Därför anser jag, herr talman, att det finns skäl att yrka bifall till hemställan i socialutskottets betänkande 34, mom. 3. Jag instämmer dessutom i det särskilda yttrandet av Göran Karlsson m. fl.

Anf. 186 GABRIEL ROMANUS (fp):

Herr talman! När det gäller frågan om upprustning av sommar- och lägergårdar behöver jag inte lägga ut texten, eftersom de tidigare talarna bara har yrkat bifall till utskottets förslag. Jag skall nöja mig med att säga ett par ord om semesterverksamheten.

Jag unnar naturligtvis alla en lika trevlig semester som den Inga Lantz har haft, och jag är säker på att utskottet i övrigt har samma uppfattning som jag, vare sig man uppfattar semestern som ett två veckor långt kalas eller om man lägger in andra värden i den.

Men det är inte i den frågan som Inga Lantz och utskottet har olika mening. Vi tycker att den berörda semesterformen verkar vara trevlig för dem som vill bo tillsammans på detta sätt. Frågan är bara om man skall inrätta ett särskilt statsbidrag för det.

Vi säger i utskottsbetänkandet, precis som vi sade förra året, att det skall tillkomma väldigt starka skäl om man skall inrätta nya särskilda statsbidrag till kommunerna, och vi finner inte att det är så starka skäl i detta fall.

Det betyder inte att vi skulle vara motståndare till att kommunerna tar initiativ till sådana här kollektiva semesterformer. Jag kan mycket väl föreställa mig att det kan finnas behov av att någon tar ett initiativ. Sedan kan förmodligen deltagarna klara av att tillsammans stå för kostnaderna. Det kan nog vara ett värdefullt led i socialtjänstens arbete att stimulera till sådana initiativ. Dessa kan naturligtvis också komma fram på andra sätt, genom hyresgästföreningar eller andra sammanslutningar.

Alltså: Utskottet avstyrker att vi skulle inrätta ett nytt särskilt statsbidrag. En annan sak är att om det är fråga om försöksprojekt kan man söka bidrag från olika typer av fonder och anslag.

Det andra förslaget, att riksdagen skulle uttala sig för en utredning, avstyrker utskottet också, mot bakgrund av att det redan finns två utredningar på rekreatiomsområdet och fritidsboendeområdet.

Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Anf. 187 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Jag har velat berätta för kammaren om ett bra sätt att tillbringa sin semester på. Det här är en bra verksamhet, en viktig verksamhet, och det är också i många fall en nödvändig verksamhet, skulle jag tro. Jag tycker att det finns starka skäl för att kommunerna skall få hjälp och stimulans till att sätta i gång sådan verksamhet.

Gabriel Romanus vet mycket väl att kommunernas ekonomi är körd i botten som det nu är, och för sådana här verksamheter finns det absolut inga pengar att spendera – även om det är fråga om ganska litet pengar. Jag kan föreställa mig att det kostar rätt litet. För att åter relatera till det år då vi genomförde projektet, handlade det bara om personalkostnader för fyra människor och hyran för en lokal, som kommunen i och för sig redan hade – det gamla, risiga huset, med varken TV, radio eller gardiner, och knappt tapeter för den delen. Men verksamheten inom dessa väggar var en strålande verksamhet.

I utskottsbetänkandet avstyrker man förslaget med statsfinansiella motiveringar och uttalar att det inte finns några skäl för särskilda statsbidrag. Så hänvisar man också till utredningen. Jag blir betänksam, för när man läser om detta handlar det om fritidshus, fritidshus och åter fritidshus, men jag tror att det är andra typer av semester som människor behöver. Jag är inte nöjd med utskottets skrivning, och jag är inte heller nöjd med direktiven till kommittén. Visserligen kan man läsa om att samhället bör medverka till att fritidsboendet utvecklas i former som är förenliga med kravet på god hushållning med naturresurser, energi och samhällsekonomiska resurser, men allt andas ändå fritidsbostäder och fritidshus. Jag tror att det är helt andra typer av gemensamma semestrar vi behöver satsa på, nu när människor lever så ensamma i många fall – ensamma familjer och ensamma människor.

Anf. 188 GABRIEL ROMANUS (fp):

Herr talman! Det är inte i första hand statsfinanserna som gör att vi avstyrker att det inrättas ett särskilt statsbidrag för detta ändamål – även om statsfinanserna är nog så ansträngda – utan det gör vi därför att vi menar att man skall vara återhållsam med att inrätta nya statsbidrag. Detta gäller särskilt om man anser att det har viss anknytning till socialtjänsten. Det kan vara en uppgift för socialtjänsten att ta initiativ till och samordna sådana här semesteraktiviteter. Det kan ligga väl i linje med de nya arbetsformerna inom socialtjänsten, uppsökande verksamhet, samhällsarbete, grannskapsarbete och liknande.

Men det är inte sådant som vi skall styra från statens sida med olika pekpinningar och specialinriktade statsbidrag, utan där skall kommunerna ha en ganska stor frihet. Det är precis som när det gäller alla andra aktiviteter inom socialtjänstens ram, utom de mycket speciella aktiviteter till vilka statsbidrag utgår: barnomsorg, färdtjänst och social hemhjälp.

Inga Lantz var inte riktigt nöjd med hänvisningen till de här utredningarna. Ja, utredningarna gäller inte bara fritidsboende utan också annat. Jag kan

Onsdagen den
20 maj 1981

*Sommarverksam-
heter för barn
m. m.*

citera vad som står i utskottets betänkande, där utredningsdirektiven redovisas. Utredaren bör "särskilt beskriva de vanligast förekommande hindren för den enskilde att utnyttja det befintliga utbudet av rekreation. Likaså bör de förslag till åtgärder som därvid framkommit redovisas. Slutligen sägs att utredningen sammanfattningsvis bör ge underlag för en samlad rekreationspolitisk bedömning, däri inbegripet en bedömning om vilka insatser som erfordras för att skapa jämlikhet i fråga om människors möjligheter att utnyttja den ökade fritiden."

Det här är en hel del fina ord kanske, men det handlar också om att lägga fram förslag som ökar jämlikheten i utnyttjandet av ledigheten. Jag förmodar att Inga Lantz menar att just den semesterform som hon har beskrivit är ett sätt att öka jämlikheten, och då borde detta ligga inom ramen för utredningen.

Anf. 189 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Det finns ju också utredningar om hur folk tillbringar sin semester, och de har visat att hur man tillbringar denna beror på vilka resurser man har – ekonomiska och sociala. Det är faktiskt så att hälften av semesterdygnen tvingas människor tillbringa i den egna bostaden, och de saknar alltså det miljöombyte som man i andra sammanhang vitsordar är så viktigt att ha.

Jag tycker att Gabriel Romanus undandrar sig ansvaret för den aktuella verksamheten, som skulle vara så bra för så många människor – det är jag övertygad om – och som skulle kosta så litet.

Anf. 190 GABRIEL ROMANUS (fp):

I herr talman! I ett land med en utvecklad kommunal självstyrelse betyder det inte att staten undandrar sig ansvar, om man ger kommunerna betydande frihet.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls med 309 röster mot 15 för motion 1979/80:368 av Inga Lantz m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

4 § Föredrogs

Socialutskottets betänkanden

1980/81:35 om meritvärdet för läkare av tjänstgöring inom alkoholistvård och inom företagshälsovård

1980/81:37 om tilläggsbudget III, såvitt avser socialdepartementets verksamhetsområde (prop. 1980/81:125 i viss del)

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs socialutskottets betänkande 1980/81:38 om barn i häkte.

Anf. 191 MARGARETA ANDRÉN (fp):

Herr talman! Barn i häkte har med rätta upprört många människor och också väckt stor uppmärksamhet i pressen.

Som framgår av socialutskottets utförliga betänkande över min motion är det inte heller något litet antal minderåriga som kortare eller längre tid har vistats i häkte. Under en sexmånadersperiod t. ex. redovisades antalet vistelsetillfällen i häkten i enbart Stockholm, Göteborg och Malmö till inte mindre än 464. Antalet är dock troligen ändå större, eftersom statistiken inte förts på riktigt samma sätt för de olika häktena.

Det är flera olika kategorier barn och ungdomar som tas om hand i häkte, trots att ingen egentligen anser att detta är en acceptabel lösning.

De tre kategorierna är:

Barn som förvaras med stöd av barnavårdslagen.

Barn som ensam eller tillsammans med föräldrarna tagits i förvar med stöd av utlänningslagen.

Anhållen eller häktad kvinnas spädbarn.

De vanligaste fallen tillhör kategorin barn som förvaras med anledning av barnavårdslagen. Det kan t. ex. vara barn som varit omhändertagna på grund av otillfredsställande hemförhållanden och som rymt från fosterhem eller institutioner. De placeras då ofta under kortare eller längre tid i häkte i avvaktan på annan placering. Det är alltså ofta sociala förhållanden som orsakat omhändertagandet, och dessa barn och ungdomar har då inte gjort något kriminellt eller något som de kan ställas till ansvar för inför domstol. Det måste vara något fel när polis och kriminalvård skall ta hand om sådana barn och ungdomar. Naturligtvis borde i stället de sociala myndigheterna ansvara för transporter och omhändertagande.

Barnen och ungdomarna förvaras nu i häktena under i stort sett samma förhållanden som det vanliga vuxna klientelet. Några särskilda barn- eller familjerum finns inte. Barnen får inte heller någon särskild utrustning i cellen. Några särskilda aktiviteter för barnen förekommer inte. Man kan inte sträcka sig mycket längre än att celldörren ibland kan låsas i sådant läge att den kan ställas några centimeter på glänt!

Till de mest upprörande fallen hör de barn som förvaras i häkte med stöd av utlänningslagen. Vi har sett och hört många uppskakande exempel på sådana fall, som verkligen inte borde få förekomma i vårt land.

Enligt 50 § utlänningslagen får en utlänning tas i förvar, om det föreligger sannolika skäl för avvisning eller utvisning, eller om det uppkommer fråga om verkställighet av en sådan åtgärd. Det vanliga är då att barnen i ett sådant utvisningsärende tas om hand tillsammans med någon av föräldrarna. Det rör sig ofta om små barn, och det är särskilt sådana placeringar som väckt uppmärksamhet.

Vi har rätt groteska exempel. En tioårig assyrisk pojke fick sitta inlåst i en

Barn i häkte

cell på Kronobergshäktets kvinnoavdelning i inte mindre än 18 dagar i väntan på att han skulle förpassas ur riket. Ett annat fall inträffade nu i julas då ett litet barn på 18 månader fick vistas en hel vecka på Kronobergshäktet i Stockholm. Och de här exemplen är tyvärr inte de enda. Barn i häkte förekommer så gott som dagligen.

På de här avdelningarna vistas ju också kvinnor som är häktade eller anhållna för brott, medan invandramödrarna till de här barnen ju egentligen inte är kriminella. Deras brott är att de inte är födda i vårt land. Det är ju fullt naturligt att barn som vistas i häkte under sådana omständigheter kan få skador för livet.

Organisationer som Svenska röda korset och Rädda barnen har riktat svidande kritik mot behandlingen av flyktingar, speciellt barnen. Lika hård kritik fälldes nyligen av en stor grupp läkare i ett uttalande i Läkartidningen. Juristdocenten Göran Melander i Lund har också bl. a. hävdats att sättet att behandla flyktingar i häkte ofta strider mot svensk lag.

Även de som har tagits i förvar hålls isolerade från yttervärlden. De får inte ta emot besök, inte telefonera, och de vägras t. o. m. tala med sitt juridiska ombud. De behandlas alltså som brottslingar, vilket är kränkande.

Händelsen med det 18 månader gamla barnet JO-anmälades också, men JO vidtog inga åtgärder i avvaktan på riksdagens översyn av lagstiftningen på det här området. Bl. a. pekade JO på just min motion nr 430 och den behandling som den kunde väntas få.

Det är bl. a. därför, herr talman, som jag tycker att det är viktigt att något kommentera det här utskottsbetänkandet liksom också min motion, även om jag tycker att utskottsbetänkandet är ganska positivt.

Helt naturligt frågar sig många människor hur sådant här kan få hända. Jag förstår visserligen att det är en komplicerad fråga, bl. a. därför att så många olika myndigheter och departement är inblandade, men då gäller det ju att inte alla litar på alla och ingen känner ansvar. Något måste göras omedelbart!

Det framkommer också i betänkandet att socialdepartementet den 2 mars i år informellt kallade olika representanter för att diskutera de här problemen.

Det rådde då tydligen enighet om att nuvarande former för omhändertagande av barn i häkte är otillfredsställande och att åtgärder snarast måste vidtas. Några konkreta insatser har dock ännu ej gjorts.

Man hänvisar bl. a. till att det pågår en s. k. vårdresursplanering, som skall vara avslutad under hösten 1981. Landstings- och kommunförbunden säger dock i sitt svar till socialstyrelsen med anledning av vårdresursplaneringen att landstingens och kommunernas nuvarande institutioner för barn och ungdom inte har en sådan organisation och verksamhet att de i större utsträckning kan ta emot de barn och ungdomar som här är aktuella. Men frågan har också aktualiserats i samband med den överenskommelse om statsbidrag vid ändrat huvudmannaskap för ungdomsvårdsskolor och nykterhetsvårdsanstalter som träffats mellan staten, Landstingsförbundet och

Svenska kommunförbundet. Parterna har där enats om att gemensamt verka för en lösning av problemen för vissa barns och ungdomars vistelse i häkte, dvs. barn som förvaras med stöd av barnavårdslagen. Man kan kanske därför hoppas att de här problemen skall lösas just för dessa barn och ungdomar.

Då det gäller de mest upprörande fallen med barn i häkte, nämligen utländska barn och ungdomar, har utskottet tydligen fått garantier för att utlänningslagskommittén i sitt slutbetänkande kommer att föreslå vissa åtgärder. Utskottet håller ju också med mig om att det är mycket otillfredsställande med barn i häkte och säger även att lokalerna i allmänhet är helt olämpliga.

Utskottet förutsätter att de åtgärder som socialdepartementet samt företrädare för regeringskansliet och olika myndigheter blivit överens om kommer till utförande. Och jag hoppas att den markeringen och den positiva skrivningen från utskottets sida kommer att innebära att de som i fortsättningen skall ha hand om de här frågorna agerar så snabbt och så konstruktivt som möjligt.

Men i väntan på mera permanenta åtgärder bör man undersöka olika möjligheter när det gäller att skaffa lämpliga lokaler att användas för dem som tillfälligt tagits om hand. I utlåtandet nämns t. ex. möjligheten att hyra rum på hotell. Likaså har man tydligen positiva erfarenheter från Södertäljepolisens, som numera kan ta hand om här aktuella barn och föräldrar på en från kriminalvårdsanstalten Hall fristående avdelning. Där finns inga häktade, varför det inte behöver ske någon blandning med sådana som misstänks för brott.

Det är verkligen viktigt att alla berörda nu med stor uppmärksamhet följer frågan. Skulle ingenting hända inom den närmaste tiden, kommer frågan säkerligen att aktualiseras på nytt av både mig och andra. Men alla tycks ju vara överens om att förhållandena är otillfredsställande och djupt förnedrande för dem som på detta sätt tas om hand. Därför tror jag att en ändring snart kommer till stånd.

Herr talman! Således har jag för dagen inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Anf. 192 GÖRAN KARLSSON (s):

Herr talman! Eftersom Margareta Andrén har kommenterat utskottets betänkande och dess positiva skrivning nöjer jag mig med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Utskottets hemställan bifölles.

6 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

Barn i häkte

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

7 § Anf. 193 TALMANNEN:

Jag får meddela att på morgondagens föredragningslista uppföres justitieutskottets betänkande 21, kulturutskottets betänkande 33, näringsutskottets betänkande 67 samt lagutskottets betänkanden 23, 24, 25 och 27 i nu angiven ordning främst bland två gånger bordlagda ärenden.

8 § Kammaren åtskildes kl. 23.43.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert